

Inna Zablodska

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Director of the Luhansk branch of the State Institution
"V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine"*

Iryna Buzko

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Yaroslav Bielousov

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF SPATIAL TRANSFORMATIONS

Summary

The definition of "Spatial transformation of development" has been clarified, which is understood as the process of changes in the spatial configuration of the economy, population and other social phenomena that occur under the influence of exogenous and endogenous factors of the development of society. Based on the analysis of economic theories of regional development in the context of spatial transformations, the theoretical cores of the spatial economy have been identified and the main attributes of the spatial transformation of the regional economy have been identified economy (key characteristics, types, effects, options, indicators for assessing spatial transformations). The paradigm of regional economic policy and transformations of the economic space has been developed through the systematization of theories, theoretical approaches to the formation of regional economic policy. The territorial-spatial approach is allocated, towards which there is a shift in emphasis in economic theories and practice in the EU member states. The tools of spatial planning and regional development have been synchronized, a continuum of regional development in the context of transformation of the economic space has been formed, and a cognitive map of the formation of the paradigm of regional economic policy in the economic space of Ukraine has been developed. The paper develops an approach to the coherence of global and regional factors of the country's economic space by determining the impact of permanent global trends on the economic space of Ukraine. Systematization of regional factors, with the separation of pre-war and war stages, and a triad of coherence of global and regional factors is formed. and objectification of global and regional spaces in the context of the formation of the economic space of Ukraine.

Вступ

Сучасні просторові трансформації, зумовлені глобалізацією, інтеграційними процесами, цифровізацією, екологічними викликами та соціально-економічними змінами, вимагають глибокого переосмислення теоретичних основ регіонального розвитку. Через те, що зростає значення територіального виміру економічного розвитку, що потребує нових концептуальних підходів до просторового планування, збалансованого розподілу ресурсів та ефективного управління регіональним потенціалом.

Активізація урбанізаційних процесів, нерівномірність економічного зростання між регіонами та зростаюча поляризація простору висувують нові вимоги до стратегій просторової організації виробництва та розселення.

Теоретичні основи регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій охоплюють концепції та підходи, які пояснюють, як економічні, соціальні та екологічні зміни впливають на різні регіони та їх розвиток. Основна ідея полягає в тому, що регіони мають свої унікальні характеристики, які визначають їх потенціал для зростання та адаптації до змін. Просторові трансформації, такі як зміни в структурі виробництва, переміщення населення, розвиток інфраструктури і технологічні інновації, суттєво впливають на економічні процеси, що відбуваються в конкретних регіонах.

Важливим аспектом теоретичних основ є вивчення факторів, які сприяють або гальмують регіональний розвиток. Це може включати доступ до ресурсів, рівень інвестицій, якість управління, а також соціальні умови, такі як освіта і зайнятість. Теорії, що пояснюють регіональний розвиток, часто акцентують увагу на інтеграції економік, формуванні регіональних кластерів і мереж, які можуть підвищити конкурентоспроможність регіонів на глобальному рівні.

Крім того, у контексті просторових трансформацій важливо враховувати екологічні аспекти, оскільки сталий розвиток регіонів залежить від їхньої здатності адаптуватися до екологічних змін та вимог. Теоретичні основи регіонального розвитку також підкреслюють роль державної політики у формуванні умов для підтримки і стимулювання розвитку, включаючи інвестиції в інфраструктуру, створення сприятливого бізнес-клімату та підтримку інновацій.

Таким чином, теоретичні основи регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій відображають складність і динамічність взаємозв'язків між економічними, соціальними та екологічними факторами, що формують майбутнє регіонів. Теоретичні основи є важливими для розробки ефективних стратегій, які можуть сприяти збалансованому і сталому розвитку різних територій.

В Україні регіональний розвиток відбувається в умовах децентралізації та мілітарного впливу, що посилює потребу у формуванні дієвих теоретико-методологічних підходів до управління просторовими змінами, визначення пріоритетів розвитку територій та подолання регіональних диспропорцій.

Таким чином, дослідження теоретичних основ регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій є вкрай актуальним для формування науково обґрунтованих стратегій просторового розвитку, підвищення

конкурентоспроможності регіонів та забезпечення їхньої сталості у повоєнний час.

Розділ 1. Економічні теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій

Теорія регіонального розвитку почала формуватися у другій половині ХХ ст. До того часу в більшості розвинутих країн переважав галузевий підхід, який і визначав напрями державної економічної політики. Цей аспект висвітлено в наукових роботах таких вчених як: Карлссон С., Чжан В.Б., Карлін М.І. та інших.

В основі регіонального розвитку лежать класичні, неокласичні та кейнсіанські теорії, які застосовувалися у світі для пошуку ефективних моделей починаючи з 50-х рр. Серед теорій регіонального розвитку науковці виділяють основні теорії, які слід виокремити.

Неокласичні теорії, засновані на виробничій функції, включають моделі таких авторів, як Дж. Бортс, Х. Зіберт, Р. Солоу, Т. Свон, Менк'ю-Ромер-Уейл, Р. Барро, Сала-Мартін (моделі збіжності або конвергенції), а також Р. Холл і Ч. Джонс, які розглядали статистичну оцінку ролі соціальних і політичних факторів у підвищенні продуктивності праці.

Теорії кумулятивного зростання є синтезом неокейнсіанських, інституціональних і економіко-географічних моделей. До них належать: Г. Мюрдаль (базова модель); Ж.-Р. Будвіль, Ф. Перру, Х. Р. Ласуен (концепція полюсів зростання); П. Потье (теорія «осей розвитку»); Х. Річардсон (модель сукупної причинної обумовленості й міської агломерації); Дж. Фрідман (теорія «центр-периферія»); Т. Хагерстранд, П. Хаггет (модель «дифузії інновацій»); Х. Гірш (модель «вулкан»).

Нові теорії регіонального зростання, що базуються на зростаючій віддачі від масштабу й недосконалій конкуренції, включають базові теорії нової економічної географії (модель «потенціал ринку» (Дж. Харрис), модель базового мультиплікатора (А. Пред), формалізовані моделі (П. Кутман), моделі Дж. Харриса і А. Преда), моделі нової загальної географії (модифікація моделі фон Тюнена (М. Фуджита і П. Кругман), модель М. Фуджита і Т. Морі, модель Фуджита, Кругмана і Морі, модель циклічного руху Е. Венаблеса, модель «світової історії» (Кругман, Венаблес і Путо).

Теорія агломерації (модель П. Кругмана і П. Ромера, модель «ядро-периферія» – Г. Мюрдаль і А. Хіршман, А. Гільберт і Дж. Гаглер).

Теорія випадкового зростання (модель Дж. Еллісона і Е. Глейзера, модель Т. Холмса і Стівенса, емпірична модель Д. Девіса і Д. Вайнштейна).

Економетрична модель розподіленого лагу тощо.

Нові форми територіальної організації виробництва, що базуються на концепціях промислових і регіональних кластерів, ланцюгів доданої вартості, економіки навчання, національних і регіональних систем інновацій, представлені в таких підходах: конкуренція європейських міст (К. Джексон-Батлер, Шачер, Л. Висент); регіональна конкуренція (М. Харб, С. Хайрди, Л. Албрехтс); новий регіоналізм (М. Кітінг); регіональний світ (М. Сторпер);

циклічна сенситивність регіонів (Я. Гордон); регіональне планування (У. Ванноп); стратегія просторового планування (В. Солет, А. Фалуаз); локальне партнерство (М. Гедес).

Слід погодитися з думкою Ліба Н.С., що у багатьох країнах світу регіональна політика перетворилася на один із найважливіших чинників економічного і соціального зростання. У країнах з розвинутою ринковою економікою регіональна політика формується під впливом різних теорій, в яких намагалися обґрунтувати частку втручання держави в економічні процеси, що відбуваються в країні, взаємовідносини між державою й регіоном (громадою), а також питання ефективного використання продуктивних сил [1, с. 137-142].

Класична теорія розміщення виробництва – це вивчення розташування виробничих сил на локальних територіях, яка є частиною регіональної економіки. Теорія розглядає питання про те, яка економічна діяльність де і чому розташована, і заснована на принципі, що фірми вибирають ті місця, які дозволять максимізувати їх прибуток, а приватні особи – ті місця, які максимізують їх корисність. Дослідження географічного положення господарської діяльності простежувалися в 1826 році й послужили основою для теорії розміщення виробництва [2].

У 1882 році у роботі «Практика ефективного розміщення підприємств» В. Лаунхардт представив модель розташування виробництва (проблема трьох точок), де виробляється один вид продукції, питомі витрати постійні, є один ринок, джерело сировини й джерело матеріалів. Оптимальне розташування підприємства залежить від вагових співвідношень вантажів, що перевозяться, і відстаней. Задачу вирішує теорія Location Triangle, яка має геометричний метод знаходження точки розташування: на кожній зі сторін трикутника розташування будується трензель, схожий на ваговий трикутник, рис. 1.

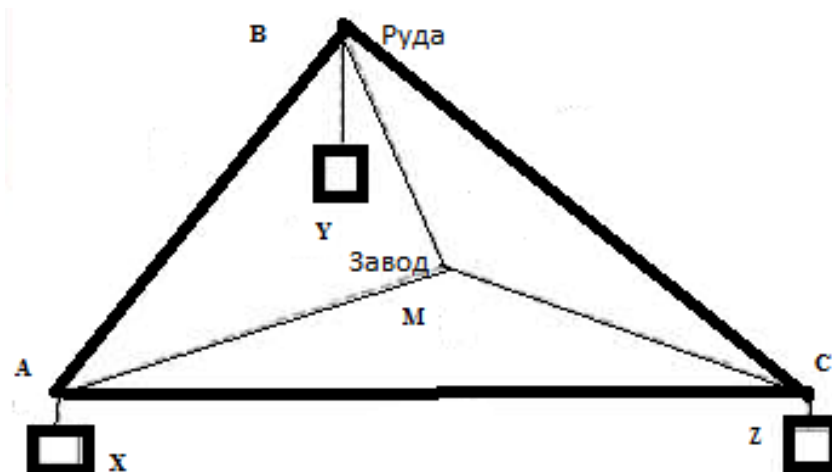

Рис. 1. Модель В. Лаунхардт

Джерело: [2]

Кожна вершина трикутника тягне до себе виробництво з силою, пропорційною вазі, що підлягає перенесенню, що збігається з одним з прикладів французького математика П'єра Варіньона, де зведена до мінімуму

сумарна потенційна енергія системи гир з масами, рівними вантажам, що перевозяться.²

Альфред Вебер у своїй роботі 1909 року зауважив, що модель Лаунхардта (де витрати на оплату праці були однаковими в будь-який момент) повинна бути доповнена мінімізацією загальних витрат виробництва залежно від місця розташування, транспортних витрат, витрат на оплату праці, витрат на сировину, в яких існують мінімальні значення транспортних витрат.

Галузі з високим показником матеріаломісткості (відношення ваги локалізованих матеріалів, тобто таких, які можна отримати тільки з унікальних джерел, до ваги готової продукції) тяжіють до місць виробництва сировини й матеріалів, а з невеликим показником – до точки споживання.

Місця з низькими трудовитратами на одиницю продукції будуть залучати виробництво до тих пір, поки економія на заробітній платі в цьому місці покриває перевитрати на транспортування за рахунок переміщення виробництва. Збільшення витрат на транспортування за рахунок переміщення виробництва збільшується зі збільшенням відстані від пункту транспортування рівномірно в будь-якому напрямку відстані й називається ізодапанами. Агломерація відбувається за рахунок економії на масштабі, наявності зручних ринків збуту, близькості допоміжних виробництв і більш дешевої робочої сили, що сприяє концентрації промислових підприємств в міських центрах. Агломерація (зростання земельної ренти в перенаселених центрах, зростання заробітної плати, зростання цін на матеріали) протиставляється централізації. Зростаючи в результаті переведення промисловості в точки агломерацій, відбувається відхилення виробничих центрів від оптимальних точок з точки транспортної й трудової спрямованості.

На розміщення виробництва впливають різноманітні фактори, які можна поділити на економічні, соціальні, екологічні та політичні.

Економічні фактори є одними з найважливіших. Це включає вартість сировини, яка може варіюватися в залежності від регіону, а також витрати на робочу силу. Країни або регіони з низькими витратами на працю можуть бути привабливими для виробництв, що потребують великої кількості робочої сили. Транспортні витрати також мають велике значення, оскільки близькість до ринків збуту та постачальників може суттєво знизити витрати на доставку. Крім того, доступ до інфраструктури, такої як дороги, залізниці та порти, є критично важливим для забезпечення ефективного логістичного процесу.

Соціальні фактори, такі як наявність кваліфікованої робочої сили та рівень освіти населення, також грають важливу роль у виборі місця розташування. Компанії можуть обирати регіони з високим рівнем освіти, оскільки це може забезпечити доступ до фахівців та інженерів, необхідних для виробництва. Крім того, культурні особливості та традиції регіону можуть впливати на прийняття рішень про розміщення.

Екологічні фактори набувають дедалі більшої ваги в умовах глобалізації та зростаючої уваги до сталого розвитку. Вимоги до екологічної безпеки, зменшення викидів і використання відновлювальних ресурсів можуть сприяти вибору місць, де дотримуються екологічні норми.

Політичні фактори, такі як законодавство, податкові пільги та інвестиційна політика, також можуть значно впливати на розміщення виробництв. Державні програми підтримки або субсидії можуть стимулювати підприємства розміщувати свої виробництва в певних регіонах.

Додатково, технологічні фактори, включаючи доступ до нових технологій та інновацій, можуть впливати на рішення про розміщення. Підприємства можуть обирати регіони, де є наукові установи або інноваційні центри, що сприяють розвитку нових продуктів і технологій.

Таким чином, розміщення виробництва є багатограним процесом, що залежить від комбінації економічних, соціальних, екологічних, політичних і технологічних факторів, які підприємства враховують при ухваленні рішень.

Підсумовуючи слід зауважити, що теорії розміщення виробництва пояснюють, як і чому підприємства обирають певні географічні локації для своїх виробничих потужностей. Однією з основних теорій є класична теорія розміщення, запропонована Альфредом Вебером, яка фокусується на мінімізації витрат на транспортування сировини та готової продукції. Вебер визначив три основні фактори, що впливають на вибір місця розташування: вартість сировини, вартість робочої сили та транспортні витрати. Він стверджував, що оптимальне розміщення виробництв має бути таким, щоб загальні витрати були найнижчими, що може бути досягнуто шляхом аналізу відстаней між сировинними ресурсами, ринками та місцем виробництва.

Іншою важливою теорією є теорія агломерації, яка підкреслює переваги, які підприємства отримують, коли розміщуються близько одне до одного. Це може включати спільне використання інфраструктури, зниження витрат на обслуговування, доступ до кваліфікованої робочої сили та можливості для обміну ідеями. Агломерація може призводити до створення промислових кластерів, де компанії з однієї галузі або суміжних галузей співіснують, що сприяє інноваціям і підвищенню продуктивності. Далі, теорія локалізації виробництв, представлена Вальтером Кристаллером, акцентує увагу на важливості ринкових факторів, таких як попит і доступність споживачів. Згідно з цією теорією, підприємства повинні враховувати не лише витрати на виробництво, але й розташування своїх споживачів, щоб забезпечити ефективну доставку товарів і задовольнити потреби ринку.

Теорія центральних місць, також запропонована Кристаллером, пояснює, як розміщення міст і населених пунктів впливає на розподіл виробництв. Вона стверджує, що підприємства прагнуть розміщуватися в центральних місцях, де вони можуть максимально ефективно обслуговувати своїх клієнтів, забезпечуючи оптимальний баланс між відстанню до споживачів і витратами на транспортування.

Крім того, теорія конкурентних переваг Майкла Портера підкреслює важливість стратегічних факторів, які впливають на вибір місця розташування. За цією теорією, підприємства повинні враховувати не лише витрати, а й конкурентні переваги, такі як доступ до технологій, інновацій та кваліфікованої робочої сили, що можуть забезпечити їм лідерство на ринку.

Таким чином, теорії розміщення виробництва пропонують різні підходи до аналізу факторів, що впливають на вибір географічного місця для підприємств. Вони враховують як економічні, так і соціальні аспекти, допомагаючи зрозуміти, чому компанії приймають ті чи інші рішення щодо розташування своїх виробничих потужностей. Ці теорії є важливими для планування та розвитку регіональної економіки, оскільки вони вказують на те, як оптимально використовувати ресурси та забезпечувати сталий економічний розвиток.

У минулому основна увага теорій розміщення виробництва та розвитку територій була зосереджена на економічних факторах. Однак на початку XXI століття соціально-економічний розвиток регіонів розглядається також у контексті соціальних, екологічних і знанневих аспектів. Пік розробки теорій та концепцій розвитку регіонів припав на 1970-1990-ті роки. Вони ґрунтуються на ідеї, що ефективність соціально-економічного розвитку значною мірою залежить від якості управління, а не лише від наявних ресурсів. Хоча підходи цих теорій можуть відрізнятися, усі вони пропонують різні методи впливу на розвиток територій, враховуючи розташування економічних об'єктів, їх взаємодію із зовнішнім середовищем, співпрацю на місцевому рівні та людський потенціал. Кожна з таких теорій певною мірою відображає особливості розвитку регіонів на різних етапах.

Останнім часом у межах регіоналістики активно розробляються концепції соціальних мереж та економіки знань як основа для регіонального розвитку, причому акцент досліджень поступово зміщується з макrorівня на мікрорівень [3].

Зважаючи на ключову роль регіонів, міст та територіальних громад (локальних територій) у просторовому розвитку України в умовах повномасштабної війни, проблематика їх розвитку і трансформацій економіки регіонів є надзвичайно актуальним питанням в контексті дослідження та імплементації положень сучасних теорій регіонального розвитку.

Встановлення можливостей застосування теорій регіонального розвитку побудованих на основі нових трендів в реальних умовах функціонування регіонів України визначила Кондіус І.С.

Імпульсом для розвитку нових теорій регіонального економічного розвитку стали дослідження в рамках нової економічної географії, які створили набір простих, хоча не досить переконливих моделей недосконалої конкуренції, нової теорії торгівлі та нової теорії росту. Багато з цих моделей ввібрали в себе положення неокласичної школи та теорії кумулятивного розвитку, доповнюючи їх деякими ідеями індустріальної школи [4, с. 4-11].

Просторовий аспект трансформацій регіональної економіки спирається на систему розселення населення, розміщення інфраструктури, виробництв та ресурсів на різних територіях України у повоєнний час. Економічний профіль територій дає змогу зрозуміти, як територіальна організація економіки вплине на розвиток регіонів, а також які просторові нерівності існуватимуть і як їх можна вирішити.

Радянська наукова школа просторової економіки сформувалася в умовах величезної території СРСР і була тісно пов'язана з плановою економікою,

де централізоване розміщення виробництва та розподіл ресурсів було ключовим. Відзначаючись значними дослідженнями з регіонального планування та економічної географії, вона зібрала велику групу вчених із різних республік колишнього Радянського Союзу.

Серед радянських учених, які внесли значний вклад у регіональний розвиток, можна відзначити М. Бандмана, М. Баранського, А. Гранберга, Б. Данилішина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Ф. Заставного, С. Ілліча, М. Колосовського, М. Некрасова, М. Паламарчука, М. Пістуня, А. Пробста, Ю. Саушкіна, О. Топчієва, О. Шаблія та інших. Ці дослідники займалися розробкою теоретичних основ просторової економіки, а також розробляли методи й моделі для планування та раціонального розміщення продуктивних сил.

Однією з основних задач, які вони вирішували, було забезпечення оптимального розміщення промислових об'єктів з урахуванням величезних географічних масштабів та різноманітності природних ресурсів Радянського Союзу. Школа розглядала просторову економіку як засіб для досягнення більшої ефективності економіки в цілому, з особливим акцентом на індустріальне і регіональне планування. Вчені працювали над різними проблемами, включаючи оптимізацію транспортних мереж, розподіл населення, промислове і сільськогосподарське розміщення, а також розвиток міст і регіонів. Радянська школа була особливо активною в період від 1950-х до 1980-х років і продовжувала розвиватися до розвалу СРСР, після чого її представники продовжили роботу в незалежних державах, увібравши в себе переходи до ринкової економіки та нові глобалізаційні виклики [5].

Просторові трансформації регіональних економік України дуже сильно залежні від радянського спадку, а саме системи розміщення продуктивних сил, яке було сформовано за часі СРСР. Самі процеси просторової трансформації відбуваються дуже повільно, тому вкрай важливо дослідити наукові здобутки в площині просторового розвитку.

Наукову полеміку щодо формування державної регіональної політики в Україні вже багато років ведуть такі науковці та експерти: М.І. Долішній, О.Г. Богославець, І.Л. Лукінов, З.С. Варналій, С.Д. Щеглюк, С.Д. Щеглюк, О.Г. Онишук, І.В. Заблодська, В.І. Захарченко, Т.А. Заяць, Романченко Т.В., Гнатюк О.М., і Орещенко А.В., Мельничук А.Л., Сторонянська І.З., Мельник М.І., Залуцький І.Р., Заблодська І.В., Габрель М.М. та інші.

Просторовий розвиток економіки полягає у формуванні комплексних виробничо-територіальних структур, таких як кластери, технопарки та індустріальні парки, так вважає М.І. Долішній. Він зазначає, що ці структури створюють оптимальні умови для розвитку бізнесу, оскільки забезпечують економічну взаємодію між підприємствами та ефективне використання територій.

О.Г. Богославець у своїх наукових пацях зазначає, що для оптимізації ресурсного потенціалу регіонів і покращення координації між економічними суб'єктами просторові форми організації економіки мають вирішальне значення. Просторовий розвиток вимагає створення інституційних механізмів, які забезпечують горизонтальну та вертикальну інтеграцію між регіонами, а

також між різними рівнями управління. Підкреслює важливість промислово-виробничих комплексів, які виступають ключовим елементом просторового розвитку регіонів і І.Л. Лукінов. Вони сприяють концентрації ресурсів і забезпечують ефективний обмін знаннями, технологіями та людськими ресурсами між суб'єктами господарювання, що підвищує конкурентоспроможність регіонів.

Дослідження, проведені З.С. Варналієм, вказують на те, що процеси децентралізації мають важливе значення для стимулювання просторового розвитку. Передача повноважень місцевим органам влади дозволяє регіонам самостійно розв'язувати питання використання ресурсів, що підвищує ефективність їх розвитку. Децентралізація також стимулює розвиток місцевої інфраструктури та створює нові «полюси зростання» на місцевому рівні.

С.Д. Щеглюк зазначає, що децентралізовані форми управління просторовим розвитком сприяють формуванню кластерів, які є основними точками зростання в регіональній економіці. Кластери забезпечують територіальну концентрацію виробничих сил і водночас підтримують конкуренцію та інноваційні процеси.

Проблематику просторових диспропорцій у розвитку економіки досліджував А.Г. Аганбегян. Він зазначає, що регіональні диспропорції можуть бути значним бар'єром для загальноекономічного розвитку країни, оскільки відставання окремих регіонів посилює соціально-економічну нерівність і загрожує стабільності національної економіки.

С.В. Ткач звертає увагу на необхідність створення програм регіонального вирівнювання для подолання просторових диспропорцій. Він наголошує, що інвестиції у відсталі регіони, розвиток інфраструктури та створення інноваційних хабів допомагають зменшити розрив між різними частинами країни. Просторове планування відіграє важливу роль в управлінні соціально-економічним розвитком територій. Як зазначає О.Г. Онишук, використання сучасних картографічних методів дозволяє не лише візуалізувати просторові дані, а й аналізувати взаємозв'язки між різними регіонами, визначати найбільш ефективні сценарії для розвитку територій.

Геоінформаційні технології є ключовим інструментом для просторового аналізу підкреслює В.І. Захарченко, оскільки вони дозволяють інтегрувати дані з різних джерел, в тому числі соціально-економічні показники, та забезпечують моделювання розвитку територій з урахуванням просторових обмежень і можливостей.

На думку Т.А. Заяць, стратегічне планування розвитку регіонів має враховувати просторові особливості. Вона підкреслює, що кожен регіон має власний економічний і ресурсний потенціал, який потребує індивідуального підходу до планування та розвитку. Просторовий аналіз дозволяє визначити конкурентні переваги регіонів та створювати на їх основі стратегії, які сприяють розвитку бізнесу і поліпшенню якості життя.

Отже, просторовий аспект є невід'ємною частиною трансформацій економіки регіонів. Він дозволяє глибше зрозуміти, як розподіл ресурсів, інфраструктури й населення впливає на сталий розвиток регіонів.

Зокрема Романченко Т. проаналізовано особливості сталого розвитку населеного пункту локального рівня через показники умов життя населення [6]. Провела соціальне опитування населення сільської місцевості з метою дослідження суб'єктивного сприйняття умов життя та достатку. Здійснила огляд літературних джерел із визначенням взаємозв'язків між процесами соціальної поляризації населення за майновим принципом та сталим розвитком на локальному рівні. Запропоновала методику оцінювання бідності / заможності домогосподарств на локальному рівні в контексті поляризації соціально-економічного простору на території населеного пункту. Застосовувала інструментарій для дослідження просторових процесів на локальному рівні. Запропонована використання механізмів стимулювання сталого розвитку регіону (на основі інноваційної політики смарт спеціалізації) для соціально-економічного вирівнювання територіальних диспропорцій [6].

Заслуговує на уваги напрацювання О.М. Гнатюк, і А.В. Орещенко [7], які проаналізовано просторові трансформації житлового мікрорайону Вишенька у місті Вінниці. Визначили основні напрями функціональних перетворень, що мають місце на території мікрорайону, ключові агенти, що ініціюють зміни прилеглого міського простору, та суспільно-просторові процеси, які змінюють культурний ландшафт житлового мікрорайону у постсоціалістичному місті.

Якісні дослідження просторових трансформацій міських територій провів Мельничук А.Л. [8], який зауважив, що перетворення міського простору має на меті відобразити їх зміни під впливом головних магістральних напрямів розвитку у високоглобалізованому світі. Через механізми перебудови просторових господарських, розселенських та інших видів зв'язків можлива трансформація функцій окремих міських територій. Глибинні трансформації компактних територій міст України в пострадянський період їх розвитку пов'язані з докорінною зміною функції, є похідною переходу міського розвитку через кризу до нових форм існування. Сучасні міста є продуктом розвитку за значні періоди. Їхня територія є вмістилищем та носієм пам'яті, наслідком організації міських просторів у минулому, зміни основних історико-географічних зрізів (розвитком від кризи до кризи). Тривалість стабільних умов та законів розвитку міських територій, які визначали закономірності організації міських просторів, була досить значною. Від епохи домінування індустрії в розвитку міст і до сьогодні вона почала суттєво скорочуватись. Польове дослідження в цих умовах залишається надійним методом отримання вірогідної інформації та наукових результатів.

І.З. Сторонянська і Р. Залуцький, дослідити детермінацію засад регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні та розкрили ретроспективу й особливості формування регіональної політики в Україні з позиції урахування сучасних викликів просторового розвитку, адекватної імплементації документів Ради Європи і Європейського Союзу, входження України до Європейського планувального простору. Окреслили підходи щодо вдосконалення державної регіональної політики в контексті системного законодавчого забезпечення створення і функціонування

взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, регіонів і територіальних громад [9].

Системні наукові дослідження трансформації економіки України в умовах глобальних викликів проведено науковцями Дніпровського державного аграрно-економічного університету [10].

Колективна монографія містить результати досліджень провідних вчених-економістів, присвячених актуальним проблемам трансформації економіки України в умовах глобальних викликів. Зокрема, розглянуті питання інноваційних перспектив розвитку агробізнесу, комплексної системи маркетингу, її імплементація та адаптація до сучасних умов ведення бізнесу та надання освітніх послуг, менеджменту та правового забезпечення діяльності аграрних підприємств, розвитку соціально-економічних систем на регіональному та місцевому рівнях в умовах глобальних викликів.

Важливою науковою роботою у цьому аспекті вважається монографія «Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики й перспективи» [11], які підготували науковці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Монографія Габрель М.М. «Просторова організація містобудівних систем» [12] присвячена формуванню методологічних основ просторової організації та розвитку містобудівних систем у динамічних умовах України. Авторами досліджено модель багатовимірною містобудівного простору просторової гармонізації регіональних систем, яка включає п'ять вимірів: людський, функціональний, умов, геометричний і часовий. Встановлено параметри просторового потенціалу і соціально-еколого-економічної ефективності його використання. Виходячи з рівня використання просторового потенціалу території розроблено модель гармонійної містобудівної системи.

За результатами наукових досліджень Державної установи «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» визначено сучасні виклики, тренди, бар'єри та особливості трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації; проаналізовано ефективність та еластичність динаміки структурних трансформацій економіки міст в контексті секторальних, діяльнісно-видових, технологічних, відтворювальних, соціальних, просторових пропорцій, інноваційних пріоритетів економічного розвитку; оцінено ефективність впливу структурних трансформацій економіки великих та середніх міст на соціально-економічний розвиток областей Західного регіону України, на рівень та якість життя, розвиток людського потенціалу; розроблено рекомендації щодо обґрунтування стратегічних пріоритетів та удосконалення організаційно-економічних та інституційних інструментів регулювання міського розвитку; обґрунтовано концептуальний підхід диверсифікованого розвитку міст Західного регіону України на основі стратегічних пріоритетів та актуалізації інструментів локальної структурної економічної політики; визначено потенціал та дорожню карту трансформації структури економіки міст в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки [13].

Проведені теоретичні дослідження дозволяють стверджувати, що просторова трансформація це багатоаспектний, складний та тривалий процес, як розвитку економіки, так і суспільства, який впливає на територіальну організацію виробництва, послуг та життєвого простору. У зв'язку з цим пропонується уточнення *дефініції просторова трансформація розвитку, під якою слід розуміти перманентний процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендогенних факторів розвитку суспільства.*

Основні теоретичні ядра просторової економіки регіонів узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1

Теоретичні ядра просторової економіки

Теоретичні ядра	Дослідники	Основні ідеї та висновки
Теоретичні основи	І. Браде, Л. Сікора, Дж. Скотт, Л. Шептухіна	Акцент на зміні економічного профілю регіонів, підвищення стійкості до викликів. Просторова організація впливає на економічний розвиток та розподіл ресурсів.
Полюси зростання	Ж. Будвіль, Ф. Перру	Розвиток концентрується навколо центрів економічної активності. Полюси зростання притягують ресурси, інвестиції.
Кластери та технопарки	М.І. Долішній, С.Д. Щеглюк	Створення комплексних структур сприяє бізнесу, інноваціям, соціально-економічному вирівнюванню.
Стратегічне планування	О.Г. Онищук, Т.А. Заяць	Використання ГІС, картографічних методів для аналізу просторового розвитку. Індивідуальний підхід до кожного регіону.
Метрополізація та джентрифікація	А. Дружинін, З. Ковач	Зміни функцій територій під впливом глобалізації, створення культурного ландшафту в містах.

Джерело: сформовано авторами за результатами досліджень

Успішне відродження економіки України передбачає не відтворення старої структури, а її розвиток на нових засадах, що, зокрема, враховують потенціал освіти та науки, перспективи застосування сучасних технологій і підходів до просторової локалізації виробництв. Так зауважують науковці Національної академії наук України в національній доповіді «Збереження і розвиток України в умовах війни та миру» [14, с. 17].

Тобто, конструктивний характер розбудови економіки України передбачає не відтворення старої структури, а її розвиток на нових засадах, що, зокрема, враховують високу освіту населення, потенціал освіти та науки, перспективи застосування сучасних технологій та підходів до просторової локалізації виробництв.

Реконструкція соціально-економічної системи має створити умови ефективною зайнятості, забезпечення зростання доходів населення, подолання бідності, зменшення соціального розшарування, сприяння бізнесу та інвестуванню, що врешті-решт відкриває для країни можливість уникнути пастки бідності [14 с. 163].

У рамках повоєнної розбудови необхідно здійснити перехід від усталеної в Україні навчально-дисциплінарної моделі до затвердження моделі розвитку предметно-просторового середовища, створення державної системи регулярного тестування школярів за віком, що дасть змогу отримувати оцінку результатів навчання за соціальними й демографічними ознаками, формування специфічної для України інфраструктури для навчання і зацікавленості роботодавців інвестувати кошти в підготовку спеціалістів. Необхідно подолати роз'єднаність та сформувати скоординованість зусиль бізнесу, освіти та органів влади. Повоєнна розбудова України передбачає формування також єдиного національного інформаційного простору, інтегрованого в європейський та світовий, що позитивно вплине на інноваційно-інвестиційний розвиток стратегічно значущих галузей вітчизняної економіки. Для прийняття ефективних управлінських рішень щодо успішного розвитку в країні ринкової інфраструктури доцільно використати інформацію платформи Cities, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, Європейського альянсу міст і регіонів за відбудову України, орієнтовану на широку залученість стейкхолдерів до реалізації завдань відновлення [14, с. 174].

Академіки наголошують, що вихід на нову траєкторію розвитку досягатиметься на основі збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, підвищення й ефективного використання потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям (з гострими проблемами соціально-економічного розвитку, несприятливими екологічними умовами). Стратегічна мета державної регіональної/територіальної політики консолідуватиметься на основі: 1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах; 2) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів / територій; 3) розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Спираючись на проведені теоретичні дослідження ідентифіковано основні атрибути (характеристики, типи та ефекти просторових трансформацій, варіанти й показники оцінки трансформації регіональної економіки) просторової трансформації регіональної економіки, які подані в таблиці 2.

Аналіз наукових публікацій свідчить про активізацію наукового інтересу до питань трансформацій промисловості (у тому числі й легкої промисловості) в контексті регіональної політики та просторового розвитку. Науковці неодноразово звертали увагу на вплив просторової організації виробництва та розподілу ресурсів на ефективність промислових кластерів. Наприклад, у роботі І. Бузько, О. Зеленко детально розглянуто питання нерівномірного розвитку промислових зон і його наслідки для регіональної економіки. Дослідниці підкреслюють, що розподіл виробничих потужностей за територіальним принципом значно впливає на економічне зростання та зайнятість населення [15].

Дергалюк Б. В. слушно акцентує увагу на важливості модернізації інфраструктури та впровадження інновацій у виробничі процеси. Дослідники переконують, що регіони з розвиненою інфраструктурою та високим рівнем інтеграції у світові виробничі ланцюги мають значно більші перспективи для

розвитку легкої промисловості, ніж ті, де інфраструктурні обмеження гальмують зростання [16].

Таблиця 2

Основні атрибути просторової трансформації регіональної економіки

Атрибути	Властивості	Зміст
1	2	3
Ключові характеристики	Динамічність	Просторова трансформація є постійним процесом, який не припиняється протягом тривалого періоду.
	Комплексність	Процес охоплює різні аспекти життя суспільства, від економіки до соціальних відносин.
	Регіональна специфіка	Трансформація може відбуватися по-різному в різних регіонах залежно від їхніх особливостей та умов розвитку
Типи просторових трансформаторів	Технологічна трансформація	Введення нових технологій та способів виробництва впливає на просторове розміщення економіки
	Соціальна трансформація	Зміни в суспільних відносинах та культурі можуть впливати на територіальну організацію життя населення
	Економічна трансформація	Переходи до інших моделей господарювання або зміни у світовому господарстві можуть спричинити просторові зміни.
	Державна трансформація	Політичні, адміністративні реформи можуть впливати на територіальну організацію виробництва
	Ефекти просторової трансформації	Зміни в розподілі населення та економічної діяльності. Переформування мережі міст і сіл. Змін у функціональному призначенні окремих територій. Адаптацію інфраструктури до нових потреб суспільства тощо.
Варіанти трансформації регіональної економіки	Полюсно-орієнтований варіант розвитку (полюси зростання)	Варіант передбачає концентрацію економічної активності навколо ключових економічних центрів або полюсів зростання, таких як великі міста або промислові центри. Розвиток полюсів зростання може стимулювати розвиток прилеглих регіонів через "ефект просочування" – підвищення зайнятості, інвестицій та інновацій.
	Поліцентричний варіант розвитку	Варіант передбачає розвиток кількох взаємопов'язаних економічних центрів замість концентрації на одному полюсі зростання. Це може зменшити залежність регіону від одного великого міста і рівномірніше розподілити ресурси.
	Кластерний варіант розвитку	варіант базується на розвитку спеціалізованих кластерів, які можуть включати різні сектори економіки (наприклад, ІТ-кластери, агропромислові кластери, технологічні парки). Кластери сприяють кооперації між підприємствами, залученню інновацій та підвищенню продуктивності праці.
	Децентралізаційний варіант розвитку	варіант передбачає передачу більшої кількості повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих органів управління, що дасть можливість регіонам самостійно визначати напрямки свого розвитку

1	2	3
Основні показники оцінки просторової трансформації	Індекс просторової концентрації	$IC = (\sum (E_i / \sum E - P_i / \sum P) * 2) / n$ де E_i – економічна активність в регіоні i ; P_i – населення регіону i ; n – загальна кількість регіонів.
	Коефіцієнт диспропорцій просторового розвитку	$KD = \sum V_i - \bar{V} / \sum V_i$ де V_i – значення показника розвитку в регіоні i ; $\bar{V}$ – середнє значення показника розвитку по всіх регіонах.
	Індекс поляризації простору	$IP = P_{\max} / P_{\min}$ де $P_{\max}$ та $P_{\min}$ – максимальний і мінімальний рівні розвитку серед регіонів.
	Індекс локалізації	$IL = (E_i / \sum E) / (P_i / \sum P)$ де E_i – економічна активність у регіоні i ; P_i – населення в регіоні i .
	Коефіцієнт Джині для просторової нерівності	$G = 1 - \sum ((V_i + V_{i-1}) / \sum V) * (P_i / \sum P)$ де V_i – рівень розвитку в регіоні i ; P_i – населення в регіоні i ; n – загальна кількість регіонів.
	Індекс доступності	$IA = \sum (P_j / D_{ij}) / \sum P$ де D_{ij} – відстань між регіонами i та j ; P_j – населення регіону j .
	Коефіцієнт просторової автокореляції	$I = (n \sum \sum w_{ij} (x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})) / \sum (x_i - \bar{x})^2$ де w_{ij} – вага просторового зв'язку між регіонами i та j ; x_i – показник розвитку регіону i ; $\bar{x}$ – середнє значення показника.
	Індекс різноманітності просторових активів:	$ID = 1 - \sum s_i^2$ де s_i – частка активності або зайнятості в регіоні i .
	Індекс соціально-економічної взаємодії:	$IS = T_{ij} / D_{ij}$ де T_{ij} – обсяг взаємодій між регіонами i та j ; D_{ij} – відстань між ними.

Джерело: побудовано авторами за результатами проведених досліджень

Отже, протягом останніх років значний обсяг наукових робіт був спрямований на теоретичний та емпіричний аналіз того, як відбувається регіональна трансформація, які масштабуючі фактори уможливають або стримують такі процеси, і проливаючи нове світло на механізми, що лежать в основі як поступових, так і більш радикальних форм регіональних структурних змін. Пояснення регіональної трансформації можна знайти в різних наукових публікаціях, особливо в академічних роботах з регіональної економічної стійкості, еволюції кластерів, а також регіональної диверсифікації. Крім того, існують еволюційні пояснення регіональних перетворень. На основі проведеного аналізу теоретичних основ просторових трансформацій регіональної економіки, можна зробити наступні висновки.

Теорії регіонального розвитку мають тривалу історію, що починається з класичних підходів у середині ХХ століття, включаючи галузеві підходи та

вплив неокласичних і кейнсіанських моделей. Ці теорії створили фундамент для сучасних підходів до регіонального планування.

Існують різноманітні напрямки дослідження регіонального розвитку, серед яких неокласичні теорії, теорії кумулятивного росту, концепції нової економічної географії, а також моделі агломерації та кластери. Це свідчить про широкий спектр можливих стратегій розвитку регіонів залежно від умов і цілей. У сучасних умовах важливою стає адаптація регіонів до нових викликів, включаючи соціальні, екологічні й економічні зміни. Це вимагає врахування не лише економічних аспектів, але й соціальних та інноваційних складових, що підкреслює роль нових підходів до регіональної політики.

Просторові трансформації регіонів України потребують активного використання сучасних теорій для підвищення їх стійкості та конкурентоспроможності. Враховуючи вплив радянської спадщини на структуру розміщення продуктивних сил, необхідно здійснювати системні зміни, щоб забезпечити ефективний розвиток регіонів у повоєнний період.

Підвищення уваги до соціально-економічних та екологічних аспектів регіонального розвитку допомагає уникнути регіональних диспропорцій і створює умови для рівномірного розвитку територій. Це дозволяє залучати інвестиції та покращувати якість життя населення.

Отже, у параграфі розвинуто теоретичні засади регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій шляхом проведення аналізу еволюції економічних теорій економічного регіонального розвитку та уточнення дефініції «просторова трансформація розвитку», що сприяло виокремленню теоретичних ядер просторової економіки та ідентифікації основних атрибутів просторової трансформації регіональної економіки. Комплексний підхід до просторових трансформацій регіональної економіки та адаптація міжнародного досвіду можуть стати важливими кроками на шляху до сталого розвитку України у повоєнний час.

Розділ 2. Парадигма політики регіонального розвитку в економічному просторі України

Парадигма політики регіонального розвитку в економічному просторі ґрунтується на економічних теоріях (наборі концепцій та моделей, які пояснюють процеси розвитку різних регіонів та їх взаємозв'язків). В попереднім параграфі зауважено, що історично регіоналізм визначає чотири напрямки: неокласичні теорії конвергенції, теорії кумулятивного росту, нові теорії регіонального росту, інші теорії, що пояснюють приватні або окремі питання регіонального розвитку.

Регіоналізм — це розвиток політичних, економічних або соціальних систем, заснований на лояльності до окремого географічного регіону з переважно ідеологічно та культурно однорідним населенням. Регіоналізм з погляду макроекономіки часто призводить до формально узгоджених домовленостей між групами країн, які мають на меті виразити спільне почуття ідентичності, одночасно досягаючи спільних цілей і покращуючи якість життя.

Проблематику формування парадигми регіональної економічної політики в контексті просторового розвитку висвітлено в багатьох працях вітчизняних науковців, серед яких варто виокремити: Ю. Білоконь, Б. Буркинський, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, І. Заблудська, В. Кравців, Л. Руденко, Є. Маруняк, А. Мельник, М. Мельник, І. Сторонянська, О. Топчієв, М. Хвесик, В. Чужиков, А. Чухно та інших. Різні аспекти просторового планування висвітлюють З. Варналій, М. Габрель, О. Голубцов, Н. Павліха, Ю. Палеха, О. Шаблій, Л. Шевчук, С. Шульц та інші.

Так, Олексюк Г., Куйбіда С., Лисяк Н. і Попадинець Н. пропонують методологічний підхід щодо формування Концепції інтегрованого просторового розвитку шляхом побудови концептуально-структурних моделей ендогенного потенціалу громад [17, с. 23-38].

У своїх наукових дослідженнях Л. Руденка, С. Лісовського і Є. Маруняк, які висвітлюють методологічне забезпечення і передумови формування регіональної економічної політики, і її відповідність сучасним європейським концептам і практикам планування проблем регіонального розвитку в Україні [18].

Бузун О. зауважує, що слід мати чітко сформульовані цілі розвитку регіонів на кожному ієрархічному рівні регіональної інтеграції, зокрема: регіональна інтеграція всередині регіону, міжрегіональна інтеграція всередині держави й міжрегіональна співпраця на міжнародній арені, особливо в контексті європейської інтеграції України формуючи стратегії регіонального розвитку і реалізуючи заходи регіональної політики [19, с. 163].

Забезпечення інклюзивного розвитку і формування інклюзивного простору з точки зору інтегрального підходу до регіону і в межах державної регіональної економічної політики обґрунтовує Снігова О. [20].

Типовими проблемами сучасного регіонального економічного розвитку є поляризація та конфліктність. Так зауважують Л. Руденко., С. Лісовський і Є. Маруняк. Науковці наголошують, що вирішення цих проблем повинно забезпечуватися за допомогою конкретних програм та стратегій і потребує впровадження концепцій та знань відповідно до змісту викликів. Країни пострадянського простору, включаючи Україну, все ще переживають трансформації, спричинені зміною управлінських моделей, свідомості та переглядом методологічних засад реалізації державної регіональної політики. Ключові особливості радянського територіального планування частково призвели до прогалин у відповідній політиці сучасної України, яка ще недостатньо гармонізована з політикою Європейського Союзу. Завдяки всебічному погляду на проблеми регіонального економічного розвитку в Україні, як з точки зору методологічного забезпечення та передумов формування регіональної економічної політики, так і з точки зору її відповідності сучасним європейським концептам та практикам планування вченими: визначено концепції територіального капіталу (локалізаційний підхід), поліцентричного та збалансованого територіального розвитку та територіальної згуртованості функціональних територій, а також підходи до прогнозування та моделювання просторового розвитку; представлено загальну

основу для концептуалізації політики просторового розвитку в Україні, необхідну для успішного управління країною та регіонами в контексті глобалізації [18, с. 36-45].

В цьому аспекті серйозні напрацювання було представлено Писар Н.Б. в статті «Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень» [21]. Науковцем систематизовано та проаналізовано теорії та парадигми регіонального економічного розвитку. Узагальнено та систематизовано теоретичні підходи до економічного регіонального економічного розвитку з метою визначення можливості їх використання у процесі оптимізації розвитку регіональної економіки в Україні. Зроблено акцент на найбільш впливових напрямках в теорії розвитку економіки регіону та обґрунтував концептуалізацію об'єктної моделі розвитку економіки регіону.

Зазначимо, що з другої половини ХХ століття розвиток національних економік значною мірою залежить від просторових та регіоналізаційних процесів. Роль регіонів у просторовому розвитку та в життєдіяльності багатьох сучасних держав зростає, що підкреслює важливість регіоналізму. Це проявляється через подальшу регіональну інтеграцію, розширення транскордонних зв'язків та формування територій, де концентруються значні фінансові, технологічні та інтелектуальні ресурси. Кожен регіон є частиною єдиного простору країни, що формується через тісну взаємодію і взаємозалежність політичних, економічних та соціальних відносин. Простір у межах будь-якого регіону створюється на основі ефективної взаємодії місцевих факторів виробництва, таких як природні ресурси, робоча сила та система економічних і соціальних зв'язків. Саме на місцевому рівні повністю розкривається потенціал самоорганізації та саморегулювання економічної діяльності, а також розвиваються місцеві партнерства. Хоча полюси зростання на окремих територіях мають позитивний ефект, це посилює асиметричність економічного розвитку у порівнянні з іншими територіями. Наслідком цього є диференціація основних економічних і соціальних показників регіонального економічного розвитку.

Тому, спираючись на проведені теоретичні дослідження можна стверджувати, що формування політики регіонального економічного розвитку обумовлюється еволюційною теорією, теорією стабілізації економіки та теорією поляризованого розвитку. Кожна з названих теорій описує різні динаміки та тренди у регіональному економічному розвитку й можливі способи розв'язання виявлених проблем.

Реалізація політики регіонального економічного розвитку синтезує розв'язання ключових питань:

- зміна сутності регіонального розвитку та концептуальних моделей розуміння регіонів в умовах глобального співтовариства та кризової економіки;
- обґрунтування переходу від соціально орієнтованої до глобально орієнтованої регіональної політики;
- відповідність теорії зменшення міжрегіональних відмінностей на тлі існуючих регіональних диспропорцій;
- пошук нових парадигм регіональної інтеграції та співпраці.

Сучасна політика регіонального економічного розвитку базується на позитивістських засадах, оскільки ставить питання про те, що потрібно робити. Водночас регіональна політика стабілізації економіки пропонує нормативні методи контролю коливань рівня економічної активності, що передбачає мінімізацію відхилень ключових економічних параметрів від встановлених норм, використовуючи відповідні політико-економічні тригери.

Розглядаючи регіональну економічну політику як соціально-економічну систему змін параметрів та основних форм (форм розселення – населених пунктів: міст, селищ і сіл та форм просторової організації регіонального господарства – суб'єктів господарювання та форм їх організації), властивостей (однорідності / неоднорідності), науковці припускають, що по своїй суті розвиток може бути зведений безпосередньо до змін у структурі економіки (доходів або втрат), який обов'язково корелює з просторовим розвитком.

Регіональна економічна політика враховує закономірності територіальної концентрації населення і господарств у певних ключових елементах, які можуть впливати на прилеглі райони та стимулювати їх розвиток. Прихильники цієї політики відстоювали переваги концентрації виробництва, особливо «динамічних» і стратегічних галузей, у кількох центрах, що, на їхню думку, забезпечує значний економічний ефект. Однак сучасна практика регіонального економічного розвитку показала, що поляризація збільшує нерівномірність економічного зростання між різними регіонами з різними можливостями.

З цих позицій сучасна політика регіонального економічного розвитку або зростання виділяє наступні підходи до її формування:

- неокейнсіанський підхід до регіонального економічного розвитку, згідно з яким передбачається через кредитні механізми, зміни в податковому законодавстві, субсидії уряду та інвестицій регулювати міжрегіональні диспропорції, стимулюючи розвиток слаборозвинених регіонів;
- неокласичний підхід стверджує, що регіони, перебуваючи у вільній взаємодії, торгуючи, обмінюючись ресурсами, зможуть усунути існуючі відмінності за допомогою нерегульованого ринку;
- теорія регіоналізму, що концентрує свою увагу на аналізі розподілу ресурсів між регіонами спільно з політичною владою;
- теорія незбалансованого зростання, яка постулює, що ринкові взаємодії збільшують регіональні відмінності, закріплюють багатство одних регіонів і бідність інших;
- теорії життєвого циклу. Згідно з ним розглядається життєвий цикл створюваних у регіоні нових продуктів, який поєднується з циклічними закономірностями розвитку самого регіону. Результатом заходів регіональної економічної політики, які розробляються на основі теорії життєвого циклу, є стимулювання створення нових продуктів і технологій в регіоні та планомірна відмова від застарілих продуктів, що, безсумнівно, впливає на оздоровлення економічної структури регіону;

– інвестиційно-програмований підхід до розвитку регіональної економіки, що направлений на виявлення точки зростання конкурентоспроможності економіки регіону та розробку інвестиційної програми, яка включає певний комплекс дій щодо забезпечення стабільності у реалізації інвестиційної програми;

– еволюційна теорія регіонального розвитку (Й. Шумпетер) передбачає розв’язання основоположних проблем: зміни суті регіонального розвитку та концептуальних моделей розуміння регіонів в умовах глобальної спільноти й кризової економіки; обґрунтованості переходу від соціально до глобально орієнтованої регіональної політики; адекватності теорії зменшення міжрегіональних відмінностей;

– теорія стабілізації економіки (Г. Дейлі) пропонує нормативні методи контролю коливань рівня економічної активності, згідно з якими потрібно мінімізувати відхилення найважливіших економічних параметрів від встановлених нормативів, використовуючи при цьому відповідний політико-економічний інструментарій;

– теорія поляризованого розвитку Ф. Перру обґрунтовує закономірності територіальної концентрації населення і господарств. Ті центри й ареали економічного простору, де розміщуються підприємства пропульсивних галузей, формують полярність простору, стають полюсами концентрації факторів виробництва, оскільки забезпечують найбільш ефективне їхнє використання [21, с. 735-739].

Значний внесок в обґрунтуванні розвитку політики регіонального економічного зростання вніс Ж. Будвіль. Згідно з його концепції розвиток виробництва не відбувається рівномірно у всіх галузях господарства і завжди можна виділити динамічні галузі, які є стимулом розвитку всієї економіки регіону і являють собою «полюси розвитку». Таким чином, будучи безпосередньо пов’язаною з теоріями зростання, концепція полюсів зростання підкреслює не причини, а лише форми прояву економічних і соціальних процесів. Дана теорія і використовувані нею концепції служать не тільки для пояснення нерівномірності економічного розвитку, але і вказують шляхи розв’язання регіональних проблем – за допомогою створення в менш розвинених районах штучних «полюсів», або «точок зростання». Ж. Будвіль переніс цю теорію в конкретне економічне виробництво, конкретний регіон, дав регіональне тлумачення полюсу зростання. Він об’єднав простір і функцію в одне поняття – «полярність простору» [22].

Територіально-просторовий підхід, наявність полюсів зростання, по-новому розглядає проблему формування політики регіонального економічного розвитку на відміну від підходу, який визначає регіон як соціально-економічну систему.

Теорія полюсів зростання, висунута французьким економістом Ф. Перру, використовує уявлення про провідну роль галузевої структури економіки й в першу чергу лідируючих галузей, створюють нові товари і послуги. Суть даної теорії полягає в тому, що «зростання не відбувається скрізь і відразу, а виникає в точках або полюсах зростання, з неоднаковою інтенсивністю поширюється по різних каналах, викликаючи різноманітні кінцеві результати» [23].

Отже, концепція полюсів зростання виникла як інструмент подолання регіональних диспропорцій та стимулювання економічного розвитку. За понад 70 років її існування концепція зазнала численних трансформацій, адаптуючись до викликів часу та особливостей регіональної політики країн, які її використовували. Ідея полюсів зростання вперше була запропонована Ф. Перру у 1950-х роках для підтримки післявоєнного економічного розвитку Франції. На початкових етапах концепція базувалася на секторальному підході, де полюси зростання розглядалися як динамічні виробничі галузі або промислові об'єкти, що своїм розвитком впливали на територіальну структуру галузі.

У другій половині XX століття підхід до концепції змінився – секторальний підхід поступився місцем просторовому. Серед перших, хто розвинув цей напрям, був П. Потье, який висунув ідею «осей зростання». Ці осі виникають між полюсами розвитку завдяки транспортним зв'язкам, які стимулюють розвиток інфраструктури, збільшують транспортні потоки й формують просторовий каркас території.

Подальший розвиток концепції відбувся у 1960-х роках завдяки роботам Ж. Будвіля. Він розширив просторове розуміння полюсів зростання, розглядаючи їх як цілісні територіальні системи з взаємозалежними елементами. На відміну від Перру, Будвіль наголошував на територіальній спеціалізації полюсів і взаємодії між ними. Він також підкреслював значення механізмів поширення нововведень, які забезпечували взаємозв'язок та синергію між полюсами.

Таким чином, концепція полюсів зростання еволюціонувала від вузько сфокусованої ідеї динамічних виробничих об'єктів до інтегрованої просторової моделі, яка враховує взаємодію між регіонами, інфраструктурою та інноваціями.

У період розвитку концепції полюсів зростання з'явилися нові підходи та ідеї, які доповнили й розширили її теоретичну основу.

Ідея експортноорієнтованих промислових комплексів (Х. Ласуен). Х. Ласуен висунув ідею, що полюсами зростання можуть бути промислові комплекси з експортною орієнтацією, які створюють спеціалізацію, що стимулює розвиток допоміжних і супутніх виробництв. Це формує комплексний економічний профіль регіону, посилюючи його конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

Концепція регіональної поляризації (Г. Мюрдаль). Г. Мюрдаль розвинув теорію полюсів зростання в концепцію регіональної поляризації, наголошуючи, що розвиток полюсів може посилювати нерівність між ядром і периферією. Він вбачав у цьому загрозу і наполягав на необхідності державного втручання, яке могло б допомогти зменшити регіональні диспропорції.

Теорія незбалансованого розвитку (А. Гіршман). Протилежну позицію зайняв А. Гіршман, який стверджував, що зростання завжди є незбалансованим на початкових етапах. Він вважав, що поляризація між ядром і периферією є природним процесом, який з часом вирівнюється без втручання держави.

Агломераційний ефект і полюси зростання (Х. Річардсон). Х. Річардсон запропонував розглядати полюс зростання не як цілий регіон, а як частину

території, де зосереджений агломераційний ефект. Такі зони стають магнітами для інвесторів, стимулюючи економічну активність і посилюючи просторову поляризацію.

В Україні концепція полюсів зростання отримала подальший розвиток завдяки роботам Г. Підгрушного, який визначив полюси соціально-економічного розвитку (ПСЕР) як елементи територіальної організації. Він наголошував на ролі міських поселень у цьому процесі. Спільно з К. Мезенцевим та Н. Провотар він підкреслював, що полюси розвиваються завдяки мультиплікаційному ефекту, який стимулює розвиток прилеглих територій через активну економічну діяльність.

Концепція полюсів зростання, попри свою широке застосування в різних країнах, не має єдиного узгодженого трактування в сучасній світовій практиці. Кожна країна чи інституція інтерпретує це поняття по-своєму, враховуючи свої соціально-економічні та географічні особливості.

У Франції полюсами зростання вважаються великі міста, що розташовані в регіонах і мають потенціал до економічного зростання. Ці міста здатні залучати інвестиції, поширювати інновації та сприяти індустріалізаційним процесам на периферійних територіях. Міста слугують центрами, навколо яких формується економічний прогрес і зростання.

У Польщі полюсами зростання є міста-субрегіональні центри, які були або є адміністративними центрами на місцевому рівні. Ці міста є динамічними економічними центрами з інвестиційно привабливими територіями. Вони мають здатність впливати на прилеглі райони, поширюючи економічну активність на периферію в часовому вимірі.

У Румунії полюсами зростання є міста регіонального значення, які належать до найбільших в країні. Ці міста мають потенціал сформувати навколо себе галузеві інноваційні агломерації та чинити значний вплив на прилеглі території, сприяючи таким чином розвитку не лише свого міста, а й усієї навколишньої регіональної економіки.

Попри різноманітність трактувань, спільною рисою всіх підходів є те, що концепція полюсів зростання використовується як інструмент регіонального розвитку. Це передбачає стимулювання економічного зростання в конкретних сусідніх територіях та периферію "центрах", поступово поширюючи розвиток на. Таким чином, полюси зростання не лише виступають центрами економічної активності, але й сприяють більш збалансованому розвитку навколишніх територій через економічний вплив і поширення інновацій [24, с. 101-108].

Різнорманітність підходів до концепції полюсів зростання підкреслює її універсальність та важливість у регіональній політиці. Вона слугує як теоретичним підґрунтям для розвитку територій, так і практичним інструментом для формування ефективних стратегій зростання в умовах обмеженості ресурсів.

Писар Н.Б слушно підкреслює, що при обмеженості ресурсів регіоналістика дозволяє сконцентрувати їх там, де вони можуть принести найбільшу економічну віддачу. Ті центри і ареали економічного простору, де розміщуються підприємства лідируючих галузей, стають полюсами тяжіння

факторів виробництва, оскільки забезпечують найбільш ефективне їх використання. Це призводить до концентрації підприємств і формування полюсів економічного зростання. Бо на формування стратегії економічного розвитку регіону впливають процеси глобалізації, які супроводжують трансформацію регіональних економік у зв'язку з необхідністю структурних зрушень пошуком нових форм організації економічних взаємозв'язків, організації поляризованого простору в економіці регіону з метою підвищення та забезпечення конкурентоспроможності регіонів, то важливим чинником забезпечення ефективного розвитку економіки регіону має бути підвищення якості економічного простору регіону. Дослідження якості промислового розвитку регіону вимагає аналізу параметрів щільності природних ресурсів, розміщення, диференціації, концентрації економічної діяльності, існування господарсько-освоєних і неосвоєних територій, зв'язаність економічних зв'язків між частинами й елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу, що визначаються розвитком транспортних і комунікаційних мереж.

Сучасною тенденцією у формуванні регіональних політик є зміщення акцентів на нові нематеріальні сфери діяльності й фактори розміщення (різноманітність і якість сфери культури й рекреаційних послуг; творчий клімат, екологія). Закономірності розміщення аргументуються за результатами аналізу суперечливих індивідуальних, регіональних, корпоративних і державних інтересів, зокрема впровадження інновацій.

А відтак, слід виокремити домінанти теорії дифузії інновацій. Згідно з цією теорією, дифузія інновацій може бути таких видів: дифузія розширення, коли інновації рівномірно поширюються по всіх напрямках від точки виникнення; дифузія переміщення (поширення в певному напрямку); змішаний тип, коли одне покоління інновацій має чотири стадії: виникнення, дифузії, накопичення, насичення; теорія відображає хвилеподібний характер дифузії інновацій; теорія регіонального життєвого циклу.

В рамках цієї теорії процес виробництва товарів розглядається як процес з кількома стадіями: поява нового продукту, зростання його виробництва, зрілість (насичення), скорочення. На стадії інновацій потрібні активні персональні контакти, тому розміщення йде у великих містах. На стадії зростання виробництво переміщується в периферійні регіони, але це створює ризик для невеликих міст, бо за стадією насичення починається зниження або припинення виробництва, поки не з'являться інші інновації у великих містах [21, с. 735-739].

Таким чином, регіональна економічна політика повинна будуватися на створенні сприятливих умов для інноваційної стадії у менш розвинених регіонах, наприклад, у вигляді створення освітніх і наукових центрів, технополісів, тобто пліусів зростання. А полюс зростання необхідно трактувати як географічну агломерацію економічної активності або як сукупність міст, які володіють комплексом швидко розвиваючих виробництв, які мають експортну орієнтацію. Полюси зростають за рахунок імпульсів, створюються зростанням загальнонаціонального попиту, імпульс зростання потім передається

другорядним галузям. Між полюсами зростання формуються осі розвитку. Території, розташовані між полюсами росту і забезпечують транспортний зв'язок, отримують додаткові імпульси розвитку завдяки зростанню вантажопотоків. Ці осі розвитку разом з полюсами росту формують просторовий каркас економічного зростання великого регіону чи країни. Даний підхід знаходить застосування на практиці, в господарсько-освоєних регіонах поляризація відбувається за рахунок модернізації й реструктуризації промислових і аграрних регіонів, створення в них передових інноваційних виробництв разом з об'єктами сучасної інфраструктури.

Такий підхід застосовується у Франції, Нідерландах, Великобританії, Німеччині та ін. країнах з досить високою щільністю господарської діяльності. У регіонах нового освоєння найбільш характерними полюсами зростання стають промислові вузли, які дозволяють комплексно освоювати природні ресурси, створюючи технологічний ланцюжок виробництв, разом з об'єктами інфраструктури [21].

Отже, парадигма регіональної економічної політики тісно пов'язана з дефініціями – регіон і регіональний розвиток.

Возняк Г. В. розглянула базові теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «регіон» і зауважила, що не існує уніфікованого визначення поняття «регіон» та соціально-економічних процесів, що в ньому відбуваються. У сучасній економічній науці найбільшого поширення набули чотири парадигми регіону: регіон-квазідержавна (середовище, у якому формуються конкурентні переваги економічних суб'єктів), регіон-квазікорпорація (квазікорпорація, яка конкурує з іншими регіонами-квазікорпораціями за збереження та залучення трудових ресурсів, залучення інвестицій, створення нових і збереження діючих підприємств тощо), регіон як інституційна одиниця (економіка регіону розглядається з позиції її потенційних можливостей і враховує базові поняття інституціоналізму: інститути, ринок, організації), регіон-соціум (стійка соціально-економічна сукупність людей, об'єднана соціальним, культурним, політичним, економічним, екологічним простором). Іншими словами, будучи суб'єктом економічних відносин, а не тільки носієм природних, людських, економічних ресурсів, у сучасній регіоналістиці регіон розглядається як поліфункціональна та багатоаспектна система. А регіональний економічний розвиток за своєю суттю – це економічна концепція, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти [25, с. 34-43].

Тому сучасна регіональна економічна політика це сукупність економічних, організаційних, правових заходів спрямованих на комплексне, збалансоване та пропорційне розміщення виробництва на території країни з урахуванням внутрішньодержавного та міжнародного територіального поділу праці і принцип обмеженого централізму. Тобто, регіональний розвиток це процес нагромадження позитивних, незворотних, закономірних змін, які призводять до зростання рівня життя населення в довгостроковій перспективі.

Сучасна регіональна економічна політика має базуватися на такій парадигмі, яка б враховувала інтереси регіонів, здобутки міжсекторального

співробітництва, децентралізацію влади, збалансованість (бюджетну, економічну, соціальну і політичну) та розміщення виробництв на теренах регіону. Для формування та реалізації сучасної ефективної політики регіонального розвитку на засіданні Ради Організації економічного співробітництва і розвитку у 2023 році було розроблено відповідні рекомендації, які надають сторонам (каїнам ЄС) [26].

Уряди по всьому світу давно визнають важливий внесок регіонів, а також міст і сільських районів у їх межах, у підвищення ефективності національної економіки, добробуту громадян і забезпечення екологічної стійкості та здатності протистояти викликам. Регіони мають ключову роль в економічній і соціальній адаптації до мегатрендів, таких як зміна клімату, цифровізація, демографічні зміни та глобалізація, які асиметрично впливають на країни ОЕСР. Водночас, регіони в країнах ОЕСР значно різняться за економічною структурою, продуктивністю й рівнем добробуту. Таке різноманіття має важливі наслідки для розробки та реалізації політики. Крім того, в багатьох країнах ОЕСР існують значні диспропорції між регіонами.

Комітет з політики регіонального розвитку давно доводить, що національні показники часто приховують значні відмінності в економічних, екологічних і соціальних впливах залежно від місця проживання людей. Комітет з політики регіонального розвитку протягом останніх 20 років проводив багатостороннє обговорення щодо формування політики регіонального розвитку через поглиблені огляди, проведені у різних країнах-членах ОЕСР, у тому числі на регіональному та місцевому рівнях, і численні публікації. На цьому шляху Комітет з політики регіонального розвитку допоміг сформуванню міжнародну дискусію щодо «чому», «що» і «як» політики регіонального розвитку. Останні кризи не однаково вплинули на регіони всередині країн. Асиметричний вплив цих потрясінь пролив світло на вразливість деяких регіонів. Вони також підкреслили той факт, що політика, необхідна для пом'якшення потрясінь, не може бути просторово-сліпою, враховуючи їх сильно диференційований територіальний вплив.

Недавні кризи також є останнім доказом того, що ігнорування значних регіональних диспропорцій має важкі наслідки. Водночас регіони не однаково спроможні протидіяти мегатрендам. Тому роль політики регіонального розвитку стає більш важливою ніж коли-небудь, щоб допомогти політикам і урядовцям впоратися з такими складними викликами й компромісами та розбудовувати стійкі регіони.

Рекомендація забезпечує комплексну політичну рамку для підтримки формування та реалізації ефективної політики регіонального розвитку. Вона базується на існуючих стандартах та інструментах ОЕСР, які розробляє Комітет з політики регіонального розвитку, включаючи Рекомендацію 2014 року щодо ефективних публічних інвестицій на всіх рівнях врядування і Декларацію 2019 року про політики побудови кращого майбутнього для регіонів, міст і сільських територій. Крім того, Рекомендація спирається на Принципи ОЕСР щодо міської політики, Принципи ОЕСР щодо сільської політики та Принципи

ОЕСР щодо управління водними ресурсами, затверджених Комітетом з політики регіонального розвитку.

Рекомендація враховує, що політика регіонального розвитку є довгостроковою, міжсекторальною, багаторівневою політикою, спрямованою на покращення внеску всіх регіонів у національну ефективність і зменшення нерівності між територіями та людьми.

Політика регіонального розвитку передбачає, що необхідні знання для розробки та впровадження політики для певної території знаходяться на цій території та належать місцевим жителям і громадам. Важливі учасники, які підтримали Рекомендацію, вважають, що ці знання часто належать корінним народам, які мають ключове значення в підходах до регіонального розвитку, орієнтованих на територію. Політика регіонального розвитку може формуватися як на національному, так і на субнаціональному рівнях. Рекомендація спирається на десять взаємодоповнюючих основ політики регіонального розвитку:

- 1) Розроблення та реалізація стратегії регіонального розвитку;
- 2) Орієнтація на відповідний територіальний рівень і масштаб;
- 3) Залучення громад і зацікавлених сторін до спільного творення;
- 4) Розбудова стійких регіонів;
- 5) Формування територіальних даних;
- 6) Створення надійних багаторівневих систем врядування;
- 7) Зміцнення спроможності;
- 8) Мобілізація фінансових ресурсів;
- 9) Сприяння доброчесності;
- 10) Впровадження управління ефективністю.

Рекомендація враховує відмінності між країнами щодо багаторівневих систем управління та різних компетенцій чи спільних повноважень, які мають субнаціональні рівні влади в політиці регіонального розвитку. Хоча Рекомендація застосовується на всіх рівнях управління, її впровадження може варіюватися серед і всередині сторін, які приєдналися до неї, залежно від їхніх компетенцій та інтересів, особливо на субнаціональному рівні.

Багаторівневе врядування стосується інституційної та фінансової взаємодії між рівнями влади та широким колом неурядових зацікавлених сторін, включаючи приватних суб'єктів і громадян, під час формування та реалізації державних політик, які мають вплив на субнаціональний рівень. Ця взаємодія характеризується взаємною залежністю між рівнями влади та проходить по вертикалі (між різними рівнями влади), горизонтально (на тому самому рівні влади) та у мережевий спосіб із ширшим колом неурядових зацікавлених сторін (громадян, приватних суб'єктів).

Збереження природного середовища Європи значною мірою залежить від ефективності співпраці між країнами та проведення узгодженої політики просторового розвитку. Важливість досягнення гармонійного сталого співіснування економічної, соціальної та екологічної сфер суспільної діяльності підтверджується постійним пошуком відповідних стратегій, тактик, механізмів, інструментів та заходів політики щодо просторового розвитку

країн-членів Євросоюзу та європростору в цілому. Як результат, країни-члени ЄС розробили одну з найкращих у світі моделей гнучкої регіональної політики, що сприяє сталому просторовому розвитку регіонів.

Інструменти просторого та регіонального планування взаємодіють через механізми, які забезпечують інтеграцію даних, аналіз потреб територій та формування комплексних стратегій. Наприклад, цифровізація дозволяє зібрати та обробити дані, що сприяє більш точному плануванню.

Таким чином, структурно-логічний зв'язок між цими інструментами забезпечує цілісність підходів до розвитку територій, що є критично важливим у сучасних умовах України. В таблиці 3 подано кореспондування національних інструментів просторого планування та регіонального розвитку.

Таблиця 3

**Кореспондування інструментів просторого планування
та регіонального розвитку**

Інструмент	Опис	Зв'язок з регіональним плануванням
Просторове планування	Наукова дисципліна, що визначає використання території	Служить основою для формування регіональних стратегій.
Стратегічне планування	Визначає довгострокові цілі розвитку регіонів	Включає просторові аспекти для досягнення цілей.
Економічне планування	Оцінка ресурсів та їх використання для розвитку	Підтримує реалізацію просторових проєктів.
Цифровізація	Використання цифрових технологій для оптимізації планування	Підвищує ефективність регіональних стратегій.

Джерело: [27]

Стратегічне планування просторового та регіонального розвитку визначає економічний розвиток регіону у цілому, його внутрішня інфраструктура, яка представлена різними галузями, підприємствами малого та середнього бізнесу, промисловими підприємствами – виробниками, які забезпечують безперервну життєдіяльність регіону. Стратегічне планування просторового та регіонального розвитку обумовлюється обсягами ресурсного потенціалу, системою охорони навколишнього середовища, іншими важливими секторами, які можуть відрізнятися за специфічними властивостями, притаманними кожному окремому регіону або галузі, є запорукою його ефективного та сталого розвитку і виступає однією з важливих та значущих інструментів з реалізації загальної економічної стратегії розвитку.

Загальновідомо, що існує багато тлумачень понять «розвиток регіону» у сполученні з такими поняттями, як «сталий економічний розвиток», «стале економічне зростання», «збалансований розвиток» та ін. Виходячи з цього, також існує значна кількість підходів до вимірювання якісних та кількісних характеристик регіонального розвитку, що впливає на визначення шляхів забезпечення подальшого економічного зростання [28, с. 133].

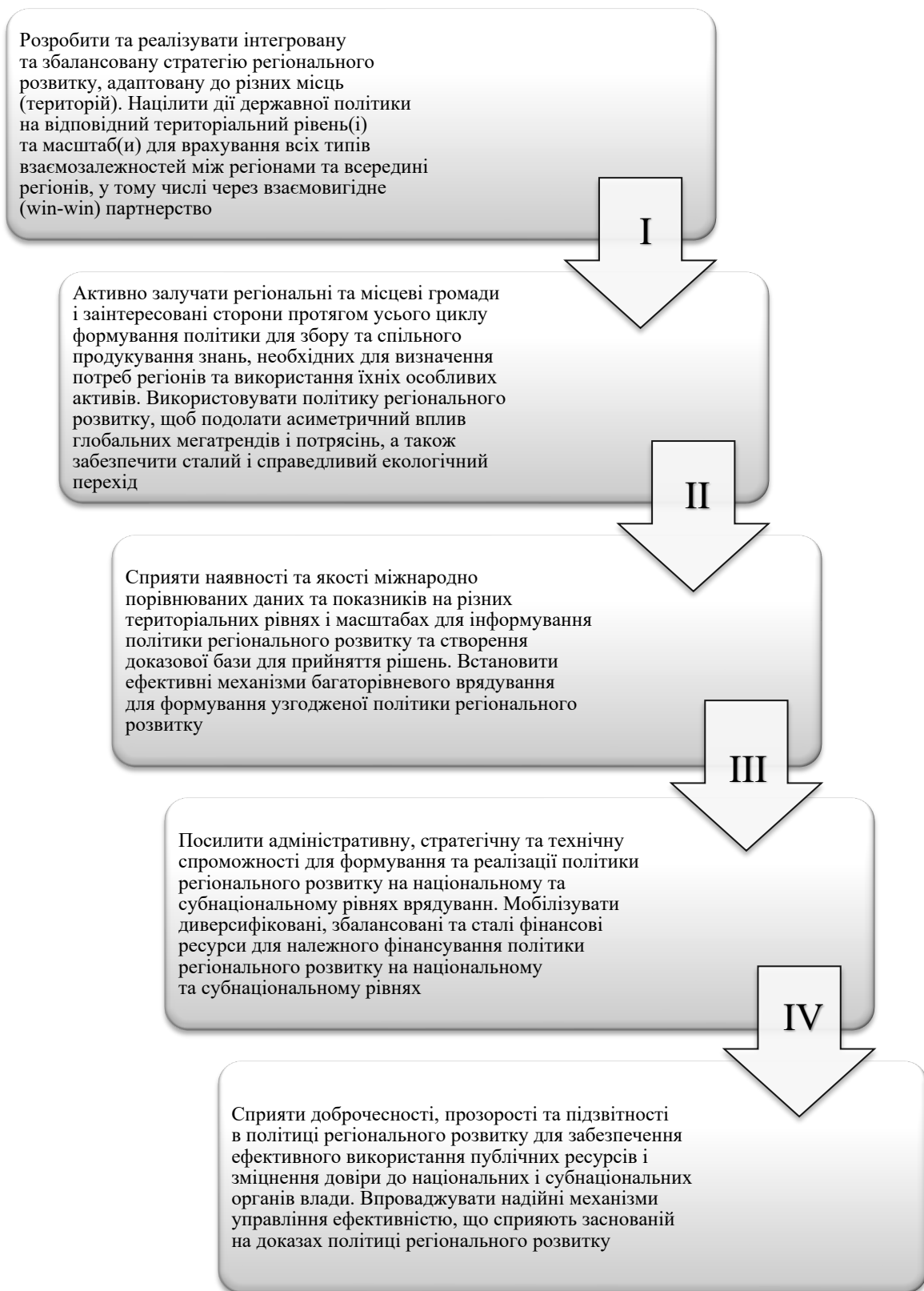
Стратегічні цілі розвитку регіону спонукають міську владу передбачати в стратегічному плануванні залучення внутрішнього ресурсного потенціалу, фінансових ресурсів, а за результатом проведеної оптимізації фінансового потенціалу, використання інших джерел – інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх. Кожне джерело фінансування має свої особливості й умови використання, тому при організації фінансування аналізуються позитивні та негативні наслідки використання можливих форм фінансування з наступним вибором найбільш відповідних для реалізації конкретної програми. До основних форм фінансування можна віднести боргове, часткове фінансування та на основі власного капіталу [29, с. 200].

Стратегічне планування, яке передбачає позитивні та негативні наслідки використання тих чи інших форм фінансування має певні переваги. Стратегічний план розвитку регіону та заходи, передбачені у ньому реалізовується не тільки органами місцевого самоврядування, але й іншими стейкхолдерами, які зацікавлені у розвитку в регіоні або просторі. Розроблений робочою групою, виходячи з інтересів і пріоритетів розвитку громади, стратегічний план розвитку регіон, набуває певних властивостей і стає пріоритетним документом, який дає змогу здійснювати ефективну організацію процесів за усіма ланками та етапами, передбачає використання виробничого, фінансового потенціалу, інвестиційних ресурсів регіону, враховує ступінь розвиненості системи рекрутингу в регіоні, якість та склад кадрового потенціалу, який в перспективі зможе ефективно реалізувати інвестиційні кошти за для досягнення стратегічної мети.

Сформований стратегічний план розвитку регіону, який передбачає означені цілі та чітко визначену мету, узгоджену з громадами, за для досягнення якої регіон потребує додаткового інвестування, залучення економічних механізмів досягнення результатів, а головне, розвинену систему контролю процесу реалізації стратегічного плану, надає переваги у доступі до банківських кредитів або міжнародних грантів, які виділяються різними міжнародними фінансовими установами, зокрема ЄС, громадськими організаціями, бізнесовими структурами країни тощо.

Організацією економічного співробітництва та розвитку пропонується впроваджувати ефективну територіально-орієнтовану політику регіонального зростання, для підтримки інклюзивного й сталого розвитку та добробуту на благо всіх. Для регіонального зростання в контексті просторового розвитку слід спиратися на відповідний континуум, рис. 2.

Отож, сучасна парадигма регіональної економічної політики й трансформації економічного простору – це набір концептуальних підходів та стратегій, які спрямовані на розвиток і підвищення життєздатності регіонів через комплексний підхід до управління економічними процесами на місцевому та державному рівнях. Ця парадигма базується на сучасних теоріях регіонального розвитку, які інтегрують економічні, соціальні, екологічні та просторові аспекти, а також враховують вплив глобалізаційних процесів і виклики сучасної економіки.

**Рис. 2. Континуум регіонального розвитку
в контексті трансформації економічного простору**

Джерело: сформовано авторами на основі [27]

Парадигма включає аналіз і використання різних моделей, таких як концепція полюсів зростання, агломераційні моделі, кластеризація виробництв, які дозволяють максимізувати використання регіональних ресурсів і знижувати економічні диспропорції. Вона також передбачає адаптацію економічної політики до нових умов і викликів, зокрема пов'язаних із переходом до стійкого розвитку та постконфліктного відновлення.

Трансформація економічного простору полягає у зміні структури та функціонального призначення регіонів, що спричиняється як внутрішніми факторами (розвиток місцевого бізнесу, демографічні зміни), так і зовнішніми впливами (глобалізація, міжнародні інтеграційні процеси). Це дозволяє забезпечити ефективне використання територій, оптимізувати розподіл виробничих сил та стимулювати економічне зростання за рахунок взаємодії між регіонами та секторами економіки.

Парадигма регіональної політики в економічному просторі – це комплексна концептуальна модель, яка визначає основні підходи до формування та реалізації регіональної політики з метою ефективного просторового розвитку економіки. Когнітивна карта формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному подано на рис. 3.

Ця парадигма спрямована на формування ефективної регіональної політики, яка забезпечує трансформацію економічного простору відповідно до сучасних викликів та потреб сталого розвитку.

Сучасна парадигма регіональної економічної політики зазнала значних змін під впливом глобальних викликів і трансформацій економічного простору. Зміна економічних і соціальних умов змусила перейти від класичних і неокласичних теорій до сучасних підходів, які враховують комплексні просторові, соціальні та інноваційні фактори.

Розвиток регіональної економічної політики вимагає застосування поєднаних підходів, що базуються на елементах кумулятивного росту, нової економічної географії та сучасних концепціях кластеризації й агломерації. Це дозволяє врахувати не тільки економічні, але й екологічні, соціальні та культурні аспекти регіонального розвитку. А успішна регіональна політика має спиратися на принципи регіоналізації, що підкреслює роль локальних і субнаціональних одиниць у реалізації економічних стратегій. Такий підхід сприяє збалансованому розвитку та зменшенню диспропорцій між регіонами.

Імплементація положень, що відповідають стандартам ЄС і міжнародним практикам, є важливою умовою для забезпечення ефективного просторового розвитку. Це включає вдосконалення законодавчої бази, що регулює просторове планування та підтримує інтеграцію України до європейського економічного простору. І важливою складовою регіональної політики є формування стратегій просторового розвитку, що враховують локальні особливості та використовують різні моделі, зокрема, полюси зростання, поліцентризм та кластерний розвиток.

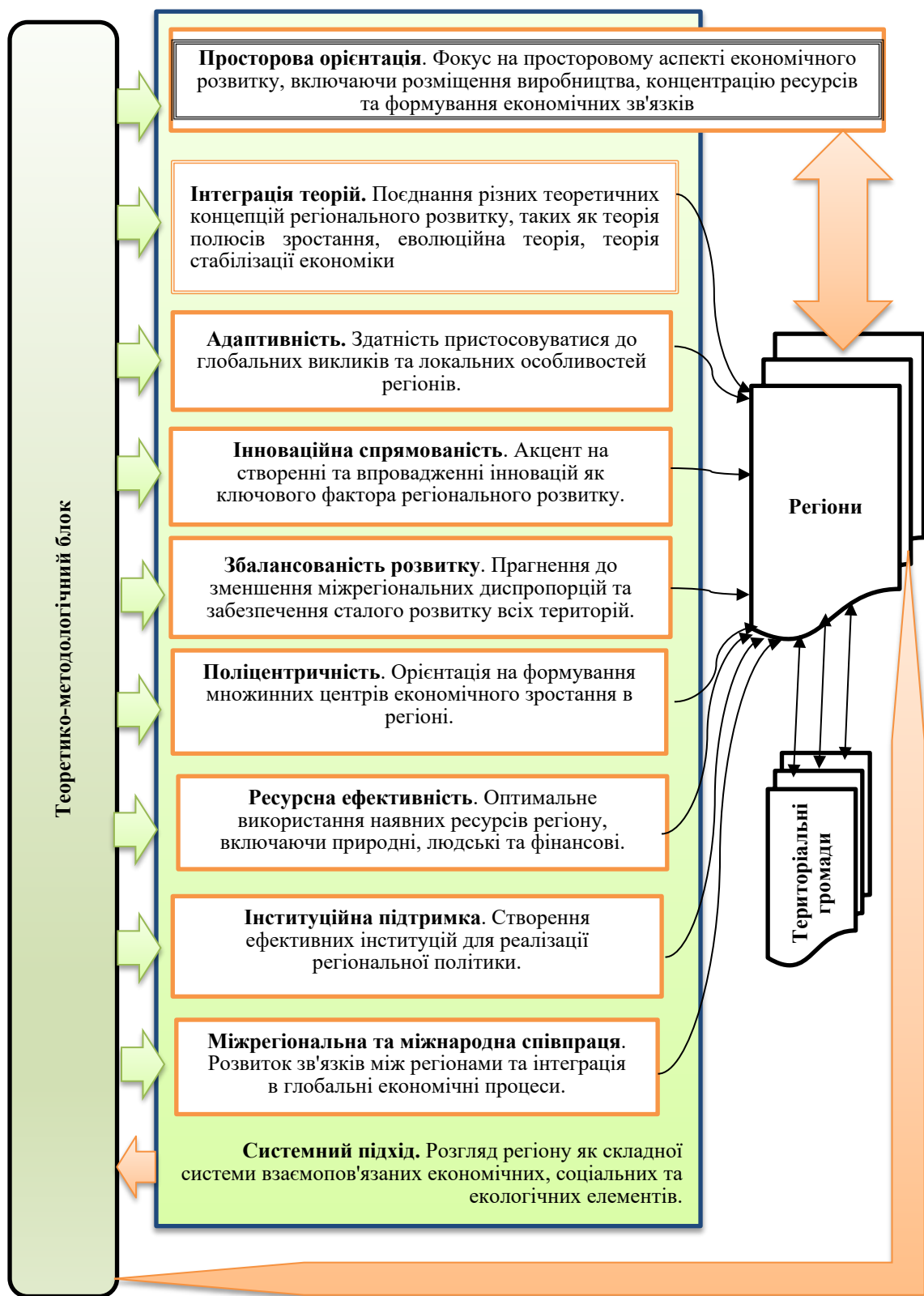

Рис. 3. Когнітивна карта формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному просторі

Джерело: розроблено авторами

Що дозволяє адаптувати економіку до нових викликів, зокрема, до умов постконфліктного відновлення. Виявлені проблеми поляризації регіонів та диспропорції у розвитку потребують відповідних заходів, таких як стимулювання локальних економічних ініціатив, підтримка інфраструктурних проєктів та забезпечення інклюзивного підходу до управління територіями. Тому було сформовано континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору.

Отже, парадигма регіональної економічної політики й трансформацій економічного простору отримали подальший розвиток шляхом систематизації теорій, теоретичних підходів, ідей та концепцій до формування регіональної економічної політики та виокремлення територіально-просторового, в сторону якого спостерігається зміщення акценту в економічні теорії та практиці в країнах ЄС, що дозволило: уточнити кореспондування інструментів просторового планування та регіонального розвитку, сформувати континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору, розробити когнітивну карту парадигми регіональної економічної політики й трансформації економічного простору.

Для ефективного розвитку регіонів необхідно впроваджувати сучасні методології, що базуються на поєднанні традиційних і новітніх підходів, і забезпечувати узгодженість політики на всіх рівнях – від державного до місцевого, враховуючи когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору, що означає узгодженість, взаємопов'язаність та взаємодоповнюваність процесів, що відбуваються на глобальному та регіональному рівнях і впливають на структуру, динаміку та особливості розвитку економічного середовища. Та є ключовим елементом ефективного просторового розвитку, що дозволяє регіонам інтегруватися у світову економіку, зберігаючи при цьому власну ідентичність та конкурентні переваги через когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України.

Розділ 3. Когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України

Економічний простір України значною мірою залежить від когерентності глобальних та регіональних чинників, що впливають на розвиток національної економіки. В умовах глобалізації, коли економічні процеси стають усе більше поглибленими, а межі між національними економіками стираються, питання інтеграції України у світову економіку набувають просторового кшталту. Водночас врахування регіональних особливостей та локальних ініціатив стає критично важливим для формування економічного простору України. Економічний простір України це сукупність економічних відносин та інститутів, що функціонують на території країни, яка містить вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також єдину систему економічного регулювання. Це поняття також охоплює територіальну структуру економіки, яка формується виробничими відносинами між різними суб'єктами підприємницької діяльності [30].

Базисом для формування економічного простору України слугують й певні адміністративні суб'єкти, в яких історично склалися певні взаємозв'язки (область, район, громади тощо), а також адміністративно-територіальні утворення з ще не визначеними межами (зони впливу великих міст, транскордонні території, інше). Наявність простору передбачає наявність єдиного бізнес-середовища, яке формується під впливом ендегенних та екзогенних чинників.

Одним з основних екзогенних чинників, що впливає на економічний простір України, є інтеграція в міжнародні економічні структури та угоди через Євроінтеграцію. Це передбачає участь у світовій торгівлі, співпрацю з міжнародними фінансовими інститутами, а також впровадження європейських стандартів і практик у національне законодавство. Ці процеси сприяють залученню іноземних інвестицій, поліпшенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг, а також стимулюють економічне зростання у мирні часи. Проте інтеграція в економіку ЄС та у світову економіку супроводжується також певними викликами. Серед них – необхідність адаптації до змін зовнішнього макросередовища, конкуренція з іноземними виробниками, а також ризики, пов'язані з глобальними економічними кризами. Крім того, в умовах глобалізації зростає значення світових економічних процесів і політик, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на національну економіку.

Щодо регіональних чинників, то вони охоплюють не тільки внутрішні економічні процеси, а й політичні, соціальні та екологічні аспекти. Наприклад, економічний розвиток окремих регіонів України може значно відрізнятися залежно від наявності природних ресурсів, рівня інфраструктури, доступу до ринків збуту та інших факторів, а головне – ступенем руйнування інфраструктури. Це створює асиметричність економічного розвитку, що, своєю чергою, впливає на загальний економічний простір країни.

Крім того, державна регіональна політика відіграє ключову роль у формуванні економічного простору України. Ефективне управління регіональним розвитком може сприяти зменшенню диспропорцій між регіонами, підвищенню рівня життя населення та забезпеченню економічного зростання у воєнний та повоєнний час. Водночас неузгодженість регіональної політики з інтересами ЄС може призвести до посилення економічних і соціальних проблем.

А. Поліщук розглядає економічний простір у сучасному науковому дискурсі, наголошуючи на важливості інтеграції глобальних і регіональних аспектів [31]. С.В. Корнієвський аналізує вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку [32]. І.І. Людвік досліджує вплив конкуренції між регіонами та їхньої інтеграції на створення стратегій розвитку регіонів в Україні в умовах глобалізації економіки [33]. А.С. Бензарь та О.А. Пестова вивчають інноваційну спроможність регіонів України в контексті глобальних економічних процесів, підкреслюючи важливість регіональної адаптації [34]. О.М. Вовк розглядає формування інноваційного потенціалу підприємств в умовах цифровізації регіональних

економічних систем, акцентуючи на необхідності синергетичної взаємодії [35]. Я. Вермениць аналізує регіональний чинник у побудові глобального середовища безпеки, визначаючи концепти та тенденції цього процесу [36]. О. Підвальна та І. Надкерничний розглядають особливості формування просторових форм ведення бізнесу в контексті постіндустріального розвитку, наголошуючи на важливості регіональних аспектів [37]. Л. Черкаско пропонує систему управління регіональним розвитком в Україні, що базується на принципах економіки знань, орієнтується на стимулювання інновацій, підтримку освітніх і наукових ініціатив [38]. Н. Дугієнко та О. Дугієнко визначають пріоритети міжнародної економічної діяльності України, розглядаючи глобальні та регіональні аспекти [39]. Н. Стукало та А. Сімахова досліджують глобальні тренди розвитку соціальної економіки, підкреслюючи вплив глобалізації на регіональний розвиток [40]. Б.В. Дергалюк вивчає роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки [16]. М. Андрієнко та П. Гаман аналізують проблеми та перспективи державного управління України в умовах глобалізації економіки, наголошуючи на важливості інтеграції глобальних і регіональних чинників [41]. М. Дмитро досліджує інноваційну трансформацію післявоєнної економіки України, акцентуючи на детермінації цілепокладання та регіональних особливостях [42].

Заслуговує на особливу увагу наукові здобутки М.І. Мельник і І.В. Лещух, які дослідили когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. Науковцями розкрито домінантні особливості та інструментарій застосування когерентного підходу до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України, урахувуючи контекст як адміністративно-фінансової децентралізації, так і повоєнного відновлення України. Надано авторське визначення просторової когерентності регіонального розвитку як синтетичної (інтегральної) характеристики, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному, макрорегіональному та національному рівнях. Визначено предметні площини концептуальних і прикладних завдань для формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України на когерентних засадах та обґрунтовано фінансові, економічні, інституційні, просторово-планувальні інструменти когерентності стратегічних соціально-економічних і просторових пріоритетів розвитку територіальних суспільних систем різного рівня (громад, регіонів, функціональних типів територій), політики інтегрованого розвитку регіональних і локальних систем, узгодження стратегічного та просторового планування на національному, регіональному, локальному та секторальному рівнях [43, с. 23-33].

Попри значну кількість наукових праць, присвячених обраній проблематиці, низка питань потребує додаткової наукової уваги. Зокрема, йдеться про необхідність дослідження впливу глобальних економічних процесів на регіональний розвиток України, когерентність між глобальними та

регіональними чинниками, визначення основних викликів та ризиків, пов'язаних з інтеграцією України у світову економіку, а також розробку ефективних стратегічних рішень в контексті державного управління для підтримки стійкого економічного зростання в умовах глобальних викликів.

Вочевидь, що в сучасній економічній системі простежується два дуже складних, взаємопов'язаних і одночасно взаємосуперечливих, процеси – глобалізація та регіоналізація, які не тільки спричиняють зміни в соціально-економічних складових, але й здійснюють суттєвий вплив на трансформацію простору. Створюються нові просторові утворення, які володіють новими якостями, відносною цілісністю і маневреністю, тому глобалізація та регіоналізація, це дві сторони просторової реформації тобто просторова реформація має дуальну природу.

Вплив глобальних економічних процесів на економічний простір України є надзвичайно важливим трендом, який визначає економічну політику країни та її здатність інтегруватися в міжнародне економічне середовище. У сучасних умовах глобалізації економіки, посилення міжнародної конкуренції та швидкого технологічного розвитку, країни, зокрема й Україна, стикаються з необхідністю адаптації до нових реалій. Це передбачає утримання своїх конкурентних позицій у міжнародній торгівлі в умовах воєнного стану, залучення України до діяльності міжнародних фінансових структур та інтеграцію в економічні союзи, такі як Європейський Союз тощо. Кожен із цих напрямів має свої евентуальні відмінності, які формують сучасні економічні виклики та можливості для України (табл. 4).

Таблиця 4

**Вплив перманентних глобальних тенденцій
на економічний простір України**

Напрямок впливу	Позитивні наслідки	Ризики
Міжнародна торгівля	Розширення ринків збуту, підвищення конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій	Залежність від зовнішніх ринків, вразливість до коливань світових цін
Участь у міжнародних фінансових структурах	Стабілізація економіки, доступ до фінансових ресурсів для реформ	Суворі умови надання фінансової допомоги, необхідність складних реформ
Інтеграція в Європейський Союз	Доступ до європейських ринків, технологій та фінансових інструментів	Потреба у виконанні європейських стандартів, адаптація законодавства

Джерело: сформовано авторами

Основними чинниками, що впливають на економічний розвиток регіонів, це військові дії, який корелюють з географічним розташуванням регіонів, наявність природних ресурсів, рівень розвитку (руйнування) інфраструктури, соціально-економічні умови, політична стабільність та ефективність

регіонального (місцевого) управління. Кожен з цих чинників відіграє важливу роль у формуванні економічного простору України. Проте експерти та науковці визначають поляризацію регіональних чинників, що впливають на економічний простір України через війну, які систематизовано, таблиця 5.

Трансформація економік регіонів через війну кореспондує з функціональними типами територій, які унормовані в Законі України «Про засади державної регіональної політики» та враховувати наслідки мілітаризації: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території з особливими умовами для розвитку; 4) території сталого розвитку [44]. Очевидно, що в умовах війни зростають регіональні та секторальні дисбаланси, ускладнюється впровадження системних реформ з ефективної структурної трансформації економіки регіонів, міст та територіальних громад. Вони все більше залежать від економіки в умовах воєнного часу, соціальних потреб та глобальних впливів. У воєнний час нівелюється самоідентифікація та конкурентні переваги регіонів та територій, крім того, різні типи територій вимагають окремих підходів для забезпечення узгодженого регіонального розвитку задля просторової трансформації.

Ключовим аспектом економічного розвитку України є когерентність глобальних та регіональних чинників, яку слід розглядати як синтетичну (інтегральну) характеристику, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному, макрорегіональному та національному рівнях.

Когерентність глобальних та регіональних чинників сприяє досягненню міжрегіональної (міжтериторіальної) конвергентності, групової суб'єктності, солідарності та єдності соціально-економічного простору країни, розвитку мережових економічних зв'язків, підвищенню ефективності реалізації територіального капіталу, а також формує суспільну здатність і готовність до спільної дії, взаємодії на основі ідентичності, довіри, інклюзії. З іншого боку, підвищення рівня резильєнтності територіальних суспільних систем (громад, міст, регіонів) пов'язане з ефективними структурними трансформаціями як національної, так і локальних економічних систем.

В умовах війни посилюються структурні та секторальні дисбаланси, тому когерентність глобальних та регіональних чинників нівелюється через структурну трансформацію економіки регіонів, міст і територіальних громад, яка здебільшого залежна від воєнної економіки, соціальних потреб (ризиків) і глобальних тенденцій. У результаті можемо спостерігати лише закріплення тимчасових кон'юнктурних переваг територій без урахування стратегічних перспектив і смартпріоритетів розвитку. Когерентність цих чинників створює унікальні економічні простори, що потребують детального аналізу та розуміння для забезпечення стійкого розвитку (рис. 4).

Адже, у сучасних умовах когерентність глобальних та регіональних чинників набуває особливої значущості через динамічність змін та викликів, що впливають на економічний простір.

Таблиця 5

**Систематика регіональних чинників, що впливають
на економічний простір України: довоєнний та воєнний аспекти**

Регіональні чинники	Вплив до війни	Військова агресія РФ проти України 2022-2024 роки	Регіональні чинники	Вплив у час війни
Концентрація економічної активності	Регіони з високою концентрацією економічної активності, такі як великі міста та промислові центри, створюють імпульси для розвитку економічного простору країни. Вони стають центрами тяжіння для інвестицій, робочої сили та інновацій.		Орієнтація економіки України на західні регіони	Нові та розширювані підприємства на заході України після релокації підсилюють економіку західних регіонів, що обумовлює трансформацію економічного простору країни.
Регіональні диспропорції	В Україні існують значні відмінності в рівні економічного розвитку між регіонами. Ці диспропорції можуть бути викликані різними факторами, такими як доступ до ресурсів, інфраструктура та соціально-економічні умови		Трансформація демографічного простору країни	Міграція населення через окупацію східних регіонів України змінює демографічну мапу регіонів та країни. ВПО переселяються головним чином до Волинської, Вінницької, Львівської, Житомирської, Івано-Франківської областей та Києва.
Інтеграція в глобальний економічний простір	Регіони, які активно інтегруються в глобальні ринки, сприяють розширенню економічного простору України. Це включає розвиток експорту, залучення іноземних інвестицій та участь у міжнародних роєктах.		Трансформація регіональних ринків збуту та зайнятості	Переселенці створюють додатковий попит на місцеві продукти та послуги. Це стимулює розвиток місцевої економіки та створення нових робочих місць в центральних та західних регіонах.
Економіко-географічне положення	Географічне розташування регіонів впливає на їхню роль у економічному просторі. Регіони, розташовані на перетині важливих транспортних шляхів або поблизу кордонів, мають стратегічні переваги для розвитку торгівлі та логістики.		Трансформація виробничої інфраструктури в регіонах країни	Бізнеси переїжджають з прифронтових регіонів до безпечніших територій в центральних та західних областях. Спостерігається переформатування та трансформація виробничих процесів.

Джерело: розроблено авторами за результатами досліджень

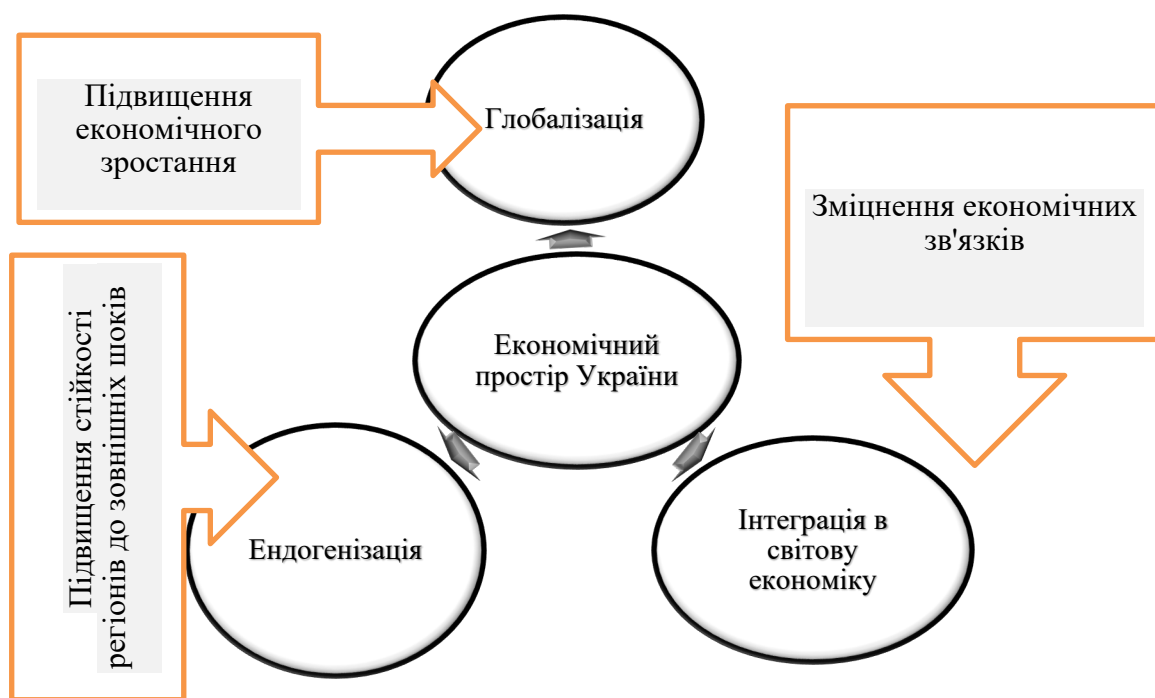

Рис. 4. Тріада когерентності глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України

Світові ринки активно зазнають вплив політичних та військових конфліктів, що зумовлює зміни в попиті та цінах на природні ресурси. Це безпосередньо впливає на економічну активність України, яка залежить від видобутку та експорту цих ресурсів.

Міжнародна торгівля стає все більш інтегрованою, а розвинена інфраструктура відіграватиме вирішальну роль у здатності регіонів України брати участь у глобальних ланцюгах постачання. Регіони з добре розвинутою транспортною та логістичною інфраструктурою, такі як західні області України, мають значні переваги в залученні міжнародних інвестицій та підвищенні обсягів експорту та імпорту.

Технологічні зміни, що відбуваються на глобальному рівні, також мають значний вплив на просторову економіку України. Впровадження нових технологій та інноваційних рішень вимагає висококваліфікованої робочої сили й модернізації виробничих процесів. Це створить нові можливості для економічного зростання в регіонах з високим рівнем освіти та наявністю технопарків і інноваційних центрів, таких як Київ та Київська область.

Політичні та економічні інтеграційні процеси, зокрема вступ до ЄС та укладання торгових угод, створюють додаткові можливості для розвитку регіонів України. Проте ефективність реалізації цих можливостей здебільшого залежить від місцевих політичних умов та стабільності. Політична стабільність та ефективне управління є критичними для залучення іноземних інвестицій і участі в міжнародних проєктах, що особливо актуально для західних та північних регіонів країни.

Інтеграція України у світову економіку є складним і багатограним процесом, що потребує врахування як глобальних, так і регіональних чинників. Вплив цих чинників визначає економічну політику країни, її здатність адаптуватися до змін у міжнародному середовищі та ефективно використовувати наявні ресурси. Глобальні процеси, такі як економічні кризи, зміни в міжнародній торгівлі, технологічний прогрес і геополітичні зміни, мають значний вплив на економічний простір України. Водночас регіональні особливості країни, зокрема географічне розташування, історичні традиції, повоєнна структура економіки та соціально-економічні умови, визначатимуть спроможність регіонів адаптуватися до цих глобальних змін і впливати на національну економіку.

Ефективність і гармонійність просторового розвитку України досягається за умови реалізації когерентного підходу як щодо забезпечення просторової згуртованості, так і стратегічної конкурентоспроможності регіонального розвитку, проте одночасне досягнення цих завдань часто утруднене через їхню асинхронність, що безумовно проявляється і в питаннях підходів, інструментів, механізмів регулювання і розвитку.

Когерентний підхід до формування просторового розвитку економіки України вимагає вирішення концептуальних і прикладних завдань у межах низки предметних площин:

- розширення наукових засад когерентного просторового розвитку, які ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що передбачає синтез економічних, соціальних, управлінських, поведінкових (когнітивних), просторово-географічних, інституційних аспектів дослідження здатності територіально-суспільних систем до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній, суспільній, інституційній площинах;

- ідентифікація чинників і визначення домінант просторової когерентності регіонального розвитку, виявлення секторів і видів економічної діяльності зі стратегічною конкурентоспроможністю на основі їхньої соціально-економічної віддачі для розвитку територіально-суспільних систем різного рівня (територіальних громад, міст, регіонів) і можливостей виходу на зовнішні ринки товарів, ресурсів і капіталів;

- визначення предметних площин синхронізації процесів досягнення просторової когерентності та стратегічної конкурентоспроможності регіонального розвитку на етапах постановки завдань, цілей і пріоритетів розвитку; вибору інструментів та механізмів реалізації державної регіональної політики;

- розроблення когерентного підходу до формування моделі просторового розвитку економіки України на основі узгодження державної регіональної та секторальних політик в Україні, розвитку багатосекторального партнерства, мережових зв'язків, транскордонного співробітництва, дифузії процесів просторової інтеграції, формування групової суб'єктності, солідарності та єдності соціально-економічного простору України;

– обґрунтування пропозицій щодо формування і реалізації державної регіональної політики в частині напрямів та організаційно-інституційних механізмів досягнення просторової когерентності на основі узгодження пріоритетів розвитку (зокрема і щодо стратегічної конкурентоспроможності), координації цілей стейкхолдерів, розв’язання проблеми ексклюзивності (інституційної дисфункції) регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України, активізації центрально-периферійних взаємодій і розвитку транскордонного співробітництва;

– удосконалення системи середньострокового та довгострокового стратегічного проектування регіонального розвитку на засадах узгодження секторального, просторового та управлінського підходів, що сприятиме досягненню міжрегіональної конвергентності, інтегрованості соціально-економічного простору країни, дасть змогу забезпечити тяглість державної регіональної політики в контексті досягнення стратегічних пріоритетів просторового розвитку в Україні [43 с. 25-26].

Дослідженню економічних проблем регіонального розвитку в умовах глобалізації присвячено наукові роботи В.В. Борщевського, в яких вчений проаналізував тематичні наукові публікації вітчизняних і закордонних авторів [45]. Виявив провідні глобалізаційні чинники впливу на ендегенний розвиток регіонів у сучасних соціально-економічних умовах. Визначив основні тенденції та перспективи їх використання в коротко – та середньостроковій перспективі. З’ясував, що найбільш контраверсійним впливом з погляду збільшення потенціалу ендегенного зростання економіки регіонів є глобалізаційні чинники, уособлені нетарифними обмеженнями, завуальованими екологічними, суспільно-психологічними або безпековими мотивами та аргументами. До основних пріоритетів мінімізації деструктивного впливу відповідних чинників деглобалізаційного характеру науковцем віднесено активізацію дво – та багатосторонньої співпраці між регіонами, диверсифікацію форм та інтенсифікацію процесів транскордонного співробітництва з їхньою участю, посилення відкритості регіональних економік, впровадження сучасних принципів демократичного управління та міжсекторного партнерства.

Проведене наукове дослідження дало змогу ідентифікувати основні групи глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів за кожним з критеріїв: по-перше, інституційно-економічної, організаційно-адміністративної та суспільно-психологічної спрямованості впливу; по-друге, транспарентної, гібридної та латентної форми вияву.

До стимулювальних глобалізаційних чинників ендегенного зростання регіонів автор відносить такі: відсутність або незначну кількість наявних регуляторних обмежень (як митних, так і нетарифних); відкритість державної, регіональної та місцевої влади по різні боки кордону до співпраці з іноземними партнерами; прозорість управлінських рішень і документів; достатній рівень розвиненості інституційної інфраструктури; сприятливу суспільно-політичну ситуацію, яка полягає в позитивній налаштованості як місцевого населення та бізнесу, так і в зацікавленості закордонних компаній і ділових партнерів у

розвитку взаємовигідної співпраці одне з одним на спільних засадах, що визначаються відповідними глобалізаційними принципами, а також толерування цих принципів основними політичними силами та пересічними громадянами в різних державах світу та в їхніх регіонах.

Натомість до глобалізаційних чинників, які справляють виразний негативний вплив на ендегенний розвиток регіонів у сучасних соціально-економічних умовах, слід віднести такі: загострення безпекових ризиків, що тягнуть за собою посилення митних та інших регуляторних обмежень; укорінення різних форм опортуністичної поведінки, пов'язаної з налаштованістю на толерування деглобалізаційних цінностей та ідей, а також поширення цих ідей у політичному середовищі та наслідування їх представниками громадянського суспільства; наявність інституційних деформацій і дисфункцій, зокрема мутацію та аномію цілої низки інститутів, відповідальних за вільний рух товарів, капіталів і людей між країнами й регіонами.

Деструктивний характер мають латентні чинники деглобалізаційного впливу, такі як посилення транскордонної тіньової економіки та нелегальної трудової міграції, корупція в органах державної та регіональної влади, а також в органах місцевого самоврядування, зниження інституційної спроможності цих органів, поширення різного роду міфів і фейків про загрозу глобалізації для національних і регіональних економік тощо [45, с. 11-10].

Проте на наш погляд, в умовах війни, слід розвинути дану класифікацію шляхом додавання такого критерія – як наслідки мілітарного впливу, який явно має деструктивний характер (табл. 6).

Економічні наслідки проявляються у збільшенні витрат на відновлення. Після закінчення війни країна стикнеться з величезними витратами на відновлення інфраструктури, що може затримувати економічний розвиток на багато років через можливу або недостатню відсутність економічної підтримки з боку міжнародних партнерів. Нестабільність і ризики, пов'язані з новими військовими конфліктами, можуть зменшити іноземні інвестиції в країну, оскільки інвестори шукають стабільніші умови для бізнесу.

Екологічні наслідки війни простежуються у забрудненні навколишнього середовища. Військові дії призвели до значного забруднення повітря, води та ґрунту в багатьох регіонах України через використання різноманітних видів зброї, включаючи хімічну. Це викликало масове отруєння живих організмів та руйнування екосистем. Війна призвела до знищення природних середовищ існування в східних та південних регіонах України (в Херсонській області зокрема), що загрожує вимиранню деяких видів рослин і порушує екологічну рівновагу. Деградація природних ресурсів – виснаження природних ресурсів, таких як вода, ліси та корисні копалини, що негативно впливатиме на якість життя населення в цих регіонах.

Соціальні наслідки – це погіршення якості життя. Руйнування інфраструктури (дороги, мости, електростанції) під час військових дій призвело до порушення нормального функціонування суспільства та економіки, що

погіршує умови життя людей особливо в східних та південних регіонах України.

Таблиця 6

Класифікація глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів

Критерії	Чинники впливу			
За спрямованістю основного впливу	Інституційно-економічні	Організаційно-адміністративні	Суспільно-психологічні	
	Митні бар'єри. Нетарифні обмеження. Розвиненість і стан інституційної інфраструктури регіону. Наявність і якість регіональних і місцевих стратегій розвитку, інвестиційних паспортів, інвестиційних пропозицій тощо.	Укладені міжрегіональні угоди з іноземними партнерами та якість їх виконання. Політична ситуація в регіоні, функціональна спроможність органів влади регіонального та локального рівнів. Корупційні впливи. Відкритість влади.	Якість людського та соціального капіталу. Місцеві традиції та звичаї, стереотипи економічної поведінки мешканців регіону. Схильність мешканців регіону до опортуністичної поведінки, їхні соціальні страхи. Безпекові виклики	
За формою вияву	Транспарентні	Гібридні	Латентні	
	Прийняті документи та нормативно-правові акти, міждержавні та міжрегіональні угоди. Стан інфраструктури. Наявність безпекових викликів глобального масштабу.	Інституційні деформації та дисфункції (політичні конфлікти, нелегальна трудова міграція, контрабанда). Якість людського та соціального капіталу Відкритість влади	Опортуністична поведінка мешканців. Корупція та недовіра до владних інституцій. Тіньова економіка та інші негативні стереотипи економічної поведінки населення	
З наслідками мілітарного впливу	Економічні	Екологічні	Соціальні	Психологічні
	Витрати на відновлення. Збільшення іноземних інвестицій.	Забруднення навколишнього середовища незалежно від державних кордонів країни. Втрата біорізноманіття. Деградація природних ресурсів	Погіршення якості життя. Зростання соціальної нерівності між регіонами та країнам.	Травми та психологічний стрес. Наявність у людей посттравматичного стресового розладу.

Джерело: розвинуто авторами на основі [45]

Зростання соціальної нерівності обумовлена тим, що війна посилить соціально-економічну нерівність між регіонами, де одні регіони України матимуть можливість і далі просторово розвиватися у повоєнний час, тоді як інші страждатимуть від руйнувань і нестачі ресурсів.

Психологічні наслідки війни це травми та психологічний стрес у більшості населення України. Військові дії завдають шкоди не лише фізичному здоров'ю населення, але й психічному стану людей. Багато людей переживають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) через вплив війни, що обумовлює необхідність та важливість підтримки з боку країн, що мають такий досвід. Для виявлення когерентності між глобальними та регіональними чинниками в економічному аналізі традиційно використовуються різноманітні методи:

- кореляційно-регресійний аналіз. Цей метод дозволяє виявити та кількісно оцінити зв'язок між різними економічними показниками, що може допомогти в аналізі впливу глобальних чинників на регіональні економічні процеси. Наприклад, кореляційний аналіз може показати, як зміни в глобальних ринках впливають на регіональні інвестиції або зайнятість;

- компаративний аналіз. Цей метод дозволяє порівнювати різні регіони або країни за певними економічними показниками, що може виявити, як глобальні тенденції впливають на регіональні особливості. Наприклад, порівняння економічних показників різних регіонів може вказати на те, як глобалізація впливає на локальні ринки праці;

- структурно-логічний аналіз. Цей метод використовується для побудови логіки та структури дослідження, що дозволяє систематизувати інформацію про глобальні та регіональні чинники. Він може допомогти в ідентифікації ключових елементів, які впливають на економічний розвиток.

Використовуючи структурно-логічний метод визначмо економічні простори, які можуть бути категоризовані за різними рівнями: глобальний економічний рівень охоплює міжнародні економічні відносини, що впливають на національні економіки через торгівлю, інвестиції та фінансові потоки; макроекономічний рівень зосереджується на національній економіці, включаючи загальні економічні показники, такі як ВВП, інфляція та безробіття; метаекономічні зв'язки включають територіальні комплекси, галузеву економіку, окремі ринки, банки, податкові системи та інфраструктуру, що забезпечують функціонування економіки на різних рівнях; мікроекономічний рівень стосується локальної та індивідуальної економіки, де аналізуються поведінка окремих споживачів та підприємств.

Регіональний підхід до економічного простору базується на дослідженнях функціонування та взаємозв'язку глобального, регіонального та локального економічних просторів. На рис. 5 наведено об'єктивізація глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України.

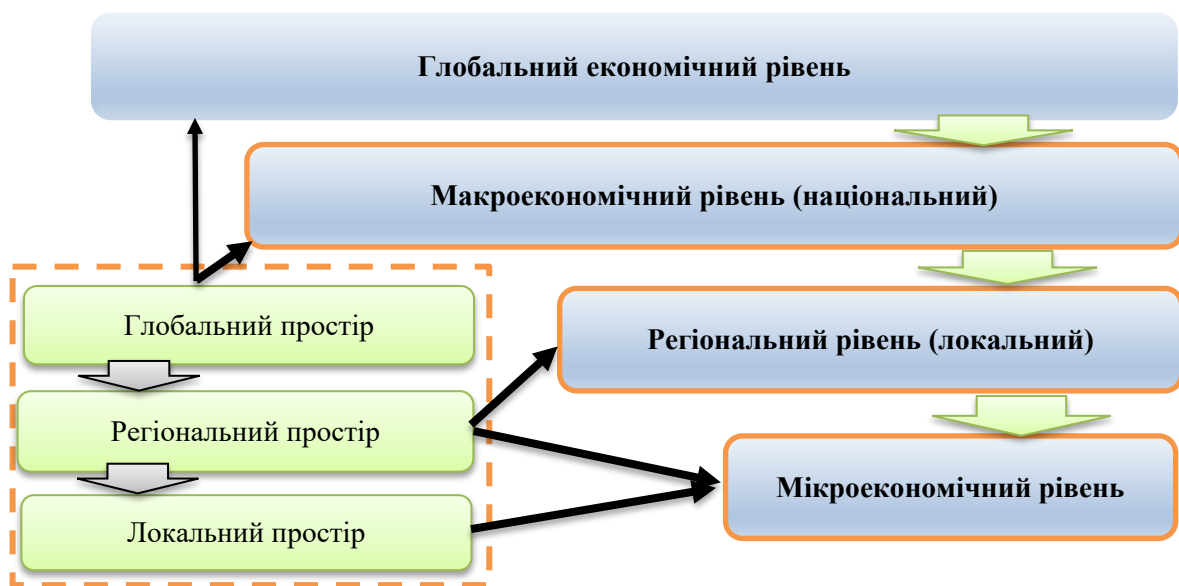

Рис. 5. Об'єктивізація глобальних, регіональних локальних просторів в контексті формування економічного простору України

Джерело: узагальнено авторами за результатами проведених досліджень

Таким чином, можна констатувати, що у сучасних умовах економіка України перебуває під впливом трьох основних тенденцій – глобалізації, регіоналізації та мілітаризації. Глобалізація сприяє інтеграції України у світові економічні процеси, відкриваючи нові можливості для міжнародної торгівлі, інвестицій та розвитку технологій. Регіоналізація, своєю чергою, визначає розвиток місцевих економік, враховуючи їхні унікальні особливості, такі як ресурси, інфраструктура та соціально-економічні умови. Мілітаризація деструктивно впливає на просторовий розвиток і регіонів і країни в цілому.

Процес інтеграції України в Європейський Союз відіграє важливу роль у формуванні економічного простору. Це відкриває доступ до європейських ринків, нових технологій та інвестицій. Однак, цей процес супроводжується викликами, такими як необхідність адаптації до європейських стандартів та жорсткі умови для отримання фінансової допомоги задля відновлення економіки. Однією з основних проблем є нерівномірність економічного розвитку різних регіонів України, що посилюється військовою агресією та руйнуванням інфраструктури в окремих регіонах. Це створює асиметрії в розвитку регіонів, що впливає на загальний економічний простір країни.

Розвинена інфраструктура є важливим чинником для інтеграції регіонів України у глобальні ланцюги постачання. Крім того, впровадження нових технологій та інновацій вимагає високого рівня освіти та наявності технопарків і інноваційних центрів у регіонах. Особливо важливим стає когерентний підхід до просторового розвитку економіки, який передбачає узгодженість глобальних і регіональних чинників. Це сприяє досягненню міжрегіональної конвергенції та розвитку стійкого економічного простору. Але військові дії на території України значно ускладнюють реалізацію економічних реформ та розвиток регіонів.

Отже, дістав подальшого розвитку підхід до когерентності глобальних та регіональних чинників економічного простору країни шляхом визначення впливу перманентних глобальних тенденцій на економічний простір України та проведення систематизації регіональних чинників, з виокремленням довоєнного та воєнного етапів, що дозволило сформуванню тріади когерентності глобальних та регіональних чинників і розвинути класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів, яка враховує мілітарний вплив й об'єктивізацію глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України. Успішне формування економічного простору України вимагає узгодженого використання глобальних можливостей та врахування специфіки регіонального розвитку особливо у воєнно-повоєнний час.

Висновки

Дослідження економічних теорій регіонального розвитку (неокласичні теорії, теорії кумулятивного росту, базові теорії й концепції економічної географії, теорії агломерації, теорії випадкового росту, нові теорії регіонального росту, просторові лаги тощо) та моделей (розміщення виробництва, базового мультиплікатора регіонального доходу, нового типу міжнародної торгівлі, економіки двох регіонів (північ і південь), "ядро – периферія", розміщення заводів, розподілу економічної активності, локальної максимізації шоку, просторових лагів регіонального росту, раціонального розміщення продуктивних сил тощо) дали змогу розкрити еволюцію теорій економічного регіонального розвитку та визначити релевантність економічних теорій та моделей для України.

Особливу увагу приділено дослідженням теоретичних засад просторового розвитку, планування та трансформацій, зокрема в контексті децентралізації, що дало змогу уточнити дефініцію "просторова трансформація розвитку", під якою розуміється процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендегенних факторів розвитку суспільства.

За результатами дослідження теоретичних ядер просторової економіки (полюси зростання, кластери та технопарки, стратегічне планування, метрополізація та джентрифікація) було ідентифіковано основні атрибути просторової трансформації регіональної економіки (характеристики, типи, ефекти, варіанти, показники оцінки просторових трансформацій).

Розкрито, що сучасна регіональна економічна політика являє собою сукупність економічних, організаційних, правових та інших заходів, спрямованих на комплексне, збалансоване та пропорційне розміщення виробництва на території країни та її регіонів, з урахуванням внутрішньодержавного та міжнародного територіального поділу праці. Трансформація парадигми економічної регіональної політики зумовлена еволюцією економічних теорій, кожна з яких спирається на тренди у регіональному розвитку й можливі способи розв'язання виявлених економічних проблем. За результатами проведено аналізу та систематизації

економічних теорій, концепцій, ідей та теоретичних підходів до формування регіональної економічної політики виокремлено територіально-просторовий аспект, в бік якого спостерігається зміщення акценту в економічній теорії та практиці в країнах-членах Європейського Союзу. Отже, формування сучасної регіональної економічної політики передбачає врахування інтересів регіонів та територіальних громад задля конструктивної трансформації економічного простору.

За результатами проведених досліджень встановлено, що сучасна парадигма регіональної політики в Україні ґрунтується на економічних теоріях, ретроспективному досвіді та особливостях формування регіональної економічної політики, яка враховує виклики функціонально-просторового розвитку держави (окупацію та руйнацію територій), регіонів і територіальних громад та принципи організації економічного співробітництва та розвитку. В роботі сформовано континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору (який містить п'ять груп пріоритетів) та когнітивну карту формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному просторі, яка спрямована на формування ефективної регіональної економічної політики, що забезпечує трансформацію економічного простору відповідно до сучасних викликів, серед яких – глобалізація та мілітарний вплив.

Безперечно, що на розвиток економічного простору України впливають як глобальні, так і регіональні чинники, дослідження яких дозволило обґрунтувати їх когерентність. Зокрема було визначено вплив перманентних глобальних чинників (міжнародної торгівлі, участі у міжнародних фінансових структурах, інтеграції в Європейський Союз тощо) на економічний простір України та здійснено ідентифікацію та систематизацію регіональних чинників, що впливають на економічний простір України у довоєнний та воєнний час.

Когерентність глобальних та регіональних чинників розглядається як синтетична (інтегральна) характеристика, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній, суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному та національному рівнях, яку відбиває тріада когерентності глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України. Враховуючи наявність воєнного стану в Україні було розвинуто класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів шляхом додавання такого критерія, як наслідки мілітарного впливу, який явно має деструктивний характер.

Отже, економічний простір України консолідує глобальний, регіональний та локальний економічні простори, які знаходяться під впливом глобалізації, регіоналізації та мілітаризації, що об'єктивно обумовлює активну трансформацію економічного простору України на глобальному, національному, регіональному та мікрорівнях та потребує постійного аналізу та оцінювання соціально-економічного розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Ліба Н. С. Систематизація теорій регіонального розвитку в еволюційному порядку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*. 2016. Вип. 2(6). С. 137-142.
2. Теорія розміщення виробництва. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 01.06.2024).
3. Томашевська О. А., Мірзоєва Т. В. Теоретичні засади розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. *Агросвіт : науковий журнал*. 2012. № 5. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/6.pdf
4. Кондіус І. С. Еволюція кумулятивних теорій регіонального економічного розвитку. *Економічний форум: науковий журнал*. 2017. Вип. 1. С. 4-11.
5. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
6. Романченко Т. Т. Просторова трансформація економіки: локальний рівень (на прикладі с. Гельмязів Черкаської області). *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. Випб 3(23). С. 73-82. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224541> (<http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224541>) (дата звернення: 01.06.2024).
7. Гнатюк О.М., Орещенко А.В. Просторові трансформації території житлового мікрорайону *Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2017. Т. 22. Вип. 11. С. 149-161.
8. Мельничук А. Л. Просторові трансформації міських територій: методичні підходи до збору та обробки даних з використанням геоінформаційних технологій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*. 2018. № 8. С. 90–96. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/101> (дата звернення: 01.06.2024).
9. Сторонянська І. З., Залуцький І. Р. Детермінація засад регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні. *Економіка України*. 2023. № 10. С. 23-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>
10. Трансформація економіки України в умовах глобальних викликів: актуальні проблеми, сучасні реалії, стратегії розвитку: монографія / за заг. ред. Л. М. Курбацької. Дніпро: ГРАНІ. 2022. 308 с.
11. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л. Т. Львів, 2011. 256 с.
12. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем: монографія. Інститут регіональних досліджень НАН України. Київ : Видавничий дім А.С.С. 2004. 400 с.
13. Трансформація структури економіки міст Західного регіону України: монографія. НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2021. 529 с.
14. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с.
15. Бузько, І. Р., Зеленко, О. О.. Соціально-економічний розвиток регіонів України: безпека та соціальний діалог. *Економічний простір*, 2018. Вип. 132. С. 50-60. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/3059>.
16. Дергалюк Б. В. Роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5-6. С. 17-20. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7064&i=2> (дата звернення 10.11.2024)
17. Олексюк Г. В., Куйбіда С. В., Лисяк Н. М., Попадинець Н. М. Організація планування розвитку територій у контексті децентралізації державного управління: поєднання інтегрованих, просторових та економічних підходів. *Економіка України*. 2021. № 11. С. 23-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.11.023>

18. Руденко Л., Лісовський С., Маруняк Є. Дилеми регіонального розвитку в Україні. *Український географічний журнал*. 2020. № 3 (111). С. 36-45. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036>.
19. Бузун О. Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4. С. 159-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_25. (дата звернення 10.11.2024)
20. Снігова О. Ю. Просторовий вимір інклюзивності в умовах становлення «нової» регіональної політики. *Український географічний журнал*. 2020. № 2. С. 38-44. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>.
21. Писар Н. Б. Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 735-739.
22. Boudeville J. Problems of regional economic planning. Edinburgh, 1992. 192 p.
23. Perru F. Les techniques quantitatives de la planification économique et société. Paris: Economic, 1969. 346 p.
24. Савчин, І. З. Концепції та теорії регіонального розвитку в контексті взаємовідносин «регіон-країна». *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 4. С. 101-108.
25. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34-43.
26. Multi-Scaling Allometric Analysis for Urban and Regional Development URL: <https://arxiv.org/abs/1105.5445> (дата звернення: 01.06.2024).
27. OECD Legal Instruments. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/> (дата звернення: 01.06.2024).
28. Заблодська І. В., Горячих Н. І., Маслова Г. М., Погарцев О. В., Разумцев В. В. Маркетинговий підхід до збалансованого розвитку регіону. *Економіка і право*. 2011. № 2(30). 254.
29. Каюда В. О., Лепейко Т. І., Каюда Т. І. Основи інвестиційного менеджменту: навч. посіб. / за ред. В. О. Каюди. Київ : Кондор, 2008. 340 с.
30. Мельник М. І., Залуцький І. Р. Виокремлення глобалізаційних чинників соціально-економічного розвитку: концепт ендогенізації. *Регіональна економіка*. 2022. № 1. URL: https://re.gov.ua/re202201/re202201_014_MelnykMI,ZalutskyiIR.pdf
31. Поліщук А. С. Економічний простір у сучасному науковому дискурсі. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Випуск. 62. С. 33-44. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3127/1/6.pdf>
32. Корнієвський С. В. Вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/16.pdf>
33. Людвік І. І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 2. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf
34. Бензарь А. С., Пестова О. А. Інноваційна спроможність регіонів України в контексті глобальних економічних процесів. *Економічний простір*. 2021. № 175. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1003>. (дата звернення: 01.06.2024).
35. Вовк О. М. Формування інноваційного потенціалу підприємств в умовах цифровізації регіональних економічних систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2022. № 21(3(52)). С. 65-79. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/275784> (дата звернення 10.11.2024)
36. Вермениць Я. Регіональний фактор у формуванні глобального безпекового середовища: концепти та тенденції. *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2023. № 32. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15407_mzu2023_32_045 (дата звернення 10.11.2024)
37. Підвальна О., Надкерничний І. Особливості формування просторових форм ведення бізнесу у контексті постіндустріального розвитку. *Наукові інновації та передові технології*.

2024. № 5 (33). С. 858–870. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11353/11412> (дата звернення: 18.07.2024).

38. Черкаско Л. Модель публічного управління регіональним розвитком на засадах економіки знань для України. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 5 (33). С. 235–244. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11299/11358> (дата звернення: 18.07.2024).

39. Дугієнко Н., Дугієнко О. Пріоритети міжнародної економічної діяльності України: глобальний та регіональний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/544> (дата звернення: 01.06.2024).

40. Стукало Н., Сімахова А. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 1. URL: http://iepjournal.com/journals/34/2021_34_1_Stukalo_Simakhova.pdf

41. Андрієнко М., Гаман П. Проблеми та перспективи державного управління України в умовах глобалізації економіки. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1(7). URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/140>. (дата звернення: 01.06.2024).

42. Дмитро М. Інноваційна трансформація поствоєнної економіки України: детермінація цілепокладання та регіональні особливості. *Проблеми економіки*. 2022. № 4. URL: <https://www.proquest.com/openview/daf8ba8eea327a901e79b7329ac19a26/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2048964>. (дата звернення 10.11.2024)

43. Мельник М. І., Лещух І. В. Когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 23–33.

44. Закон України «Про засади державної регіональної політики». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. (дата звернення: 01.06.2024).

45. Борщевський В. В. Сучасні тенденції ендегенного розвитку регіонів у контексті впливу глобалізаційних чинників. *Регіональна економіка*. 2021. Вип. 102 (4). С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-4-1>.

References:

1. Liba N. S. (2016) Systematyzatsiia teorii regionalnoho rozvytku v evoliutsiynomu poriadku [Systematization of regional development theories in an evolutionary order]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 2(b), pp. 137–142. (in Ukrainian)

2. Teoriia rozmishchennia vyrobnytstva [Theory of production location] (2024). Vikipediia: vilna entsyklopediia. Available at: <https://wikipedia.org/wiki/> (Accessed: 01 June 2024). (in Ukrainian)

3. Tomashevskaya O. A., Mirzoieva T. V. (2012) Teoretychni zasady rozmishchennia produktyvnykh syl i regional'noi ekonomiky [Theoretical principles of productive forces allocation and regional economy]. *AgroSvit: naukovyi zhurnal*, no. 5. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/6.pdf. (in Ukrainian)

4. Kondius I. S. (2017) Evoliutsiia kumulyativnykh teorii regional'noho ekonomichnoho rozvytku [Evolution of cumulative theories of regional economic development]. *Ekonomichni forum: naukovyi zhurnal*, vol. 1, pp. 4–11. (in Ukrainian)

5. Hlobalizatsiia ta rehionalizatsiia yak vektory rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn [Globalization and regionalization as vectors of international economic relations development] (2018). Kol. avt.; edited by O. A. Dovhal, N. A. Kazakova. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 540 p. (in Ukrainian)

6. Romanchenko T. T. (2021) Prostorova transformatsiia ekonomiky: lokal'nyi riven' (na prykladi s. Hel'miaziv Cherkaskoi oblasti) [Spatial transformation of the economy: local level (on the example of Helmiaviv village, Cherkasy region)]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 3(23), pp. 73–82. Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224541> (Accessed: 01 June 2024). (in Ukrainian)

7. Hnatiuk O. M., Oreshchenko A. V. (2017) Prostorovi transformatsii terytorii zhyttievoho mikrorayonu [Spatial transformations of the residential microdistrict territory]. *Visnyk ONU. Ser.: Heohrafichni ta heolohichni nauky*, vol. 22, issue 11, pp. 149-161. (in Ukrainian)
8. Mel'nychuk A. L. (2018) Prostorovi transformatsii mis'kykh terytorii: metodychni pidkhody do zboru ta obrobky danykh z vykorystanniam heoinformatsiinykh tekhnolohii [Spatial transformations of urban areas: methodological approaches to data collection and processing using geoinformation technologies]. *Naukovyi visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Heohrafichni nauky*, no. 8, pp. 90-96. Available at: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/101> (Accessed: 01 June 2024). (in Ukrainian)
9. Storonians'ka I. Z., Zaluts'kyi I. R. (2023) Determinatsiia zasad regional'noi polityky v konteksti suchasnykh vyklykiv prostorovoho rozvytku v Ukraini [Determination of the principles of regional policy in the context of modern challenges of spatial development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10, pp. 23-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>. (in Ukrainian)
10. Transformatsiia ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobal'nykh vyklykiv: aktual'ni problemy, suchasni realii, stratehii rozvytku (2022) [Transformation of Ukraine's economy under global challenges: actual problems, modern realities, development strategies]. In L. M. Kurbatska. Dnipro: Hrani, 308 p. (in Ukrainian)
11. Shevchuk L. T. (2011). Prostorovyj rozvytok rehionu: sotsialno-ekonomichni mozhlyvosti, ryzyky i perspektyvy: monohrafiia [Spatial development of the region: Socio-economic opportunities, risks and prospects: Monograph]. Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy.
12. Habrel, M. M. (2004). *Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system: monohrafiia* [Spatial organization of urban planning systems: Monograph]. Vydavnychyj dim A.S.S, 400 p.
13. Melnyk M. I. (Ed.). (2021). *Transformatsiia struktury ekonomiky mist Zakhidnoho rehionu Ukrainy: monohrafiia* [Transformation of the structure of the economy of cities in the Western region of Ukraine: Monograph]. Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnioho NAN Ukrainy.
14. PyrozHKov S. I., Khamitov N. V., Holovakha Ye. I., Dembitskyi S. S., Libanova E. M., Skrypniuk O. V., Stoitskyi S. V. (Eds.). (2024). *Zberezhennia i rozvytok Ukrainy v umovakh viiny ta myru: natsionalna dopovid* [Preservation and development of Ukraine in conditions of war and peace: National report]. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy.
15. Buzko I. R., Zelenko O. O. (2018). Sotsialno-ekonomichni rozvytok rehioniv ukrainy: bezpeka ta sotsialnyi dialoh [Socio-economic development of the regions of Ukraine: Security and social dialogue]. *Ekonomichniy prostir*, vol. 132, pp. 50-60. Available at: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/3059>
16. Derhaliuk B. V. (2020). Rol intelektualnogo kapitalu dlia zdiisnennia strukturnoi modernizatsii rehionalnoi ekonomiky [The role of intellectual capital for the implementation of structural modernization of the regional economy]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 5-6, pp. 17-20. Available at: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7064&i=2> (Accessed: 10.11.2024)
17. Oleksiuk H. V., Kuibida S. V., Lysiak N. M., Popadynets N. M. (2021). Orhanizatsiia planuvannia rozvytku terytorii u konteksti detsentralizatsii derzhavnoho upravlinnia: poiednannia intehrovanykh, prostorovykh ta ekonomichnykh pidkhodiv [Organization of territorial development planning in the context of decentralization of public administration: Combining integrated, spatial and economic approaches]. *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 23-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.11.023>
18. Rudenko L., Lisovskyi S., Maruniak Ye. (2020). Dylemy rehionalnoho rozvytku v Ukraini [Dilemmas of regional development in Ukraine]. *Ukrainskyi heohrafichniy zhurnal*, vol. 3(111), pp. 36-45. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036>
19. Buzun O. (2018). Kontsept intehrovanoho rozvytku samovriadnykh terytorii [Concept of integrated development of self-governing territories]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, no. 4, pp. 159-165. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_25 (Accessed: 10.11.2024)
20. Snihova O. Yu. (2020). Prostorovy vymir inkluzyvnosti v umovakh stanovlennia «novoi» rehionalnoi polityky [Spatial dimension of inclusiveness in the context of the formation of "new"

regional policy]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, no. 2, pp. 38-44. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>

21. Pysar N. B. (2017). Teoretychni zasady prostоровoho rozvytku v systemi kontseptsii rehionalnykh doslidzhen [Theoretical principles of spatial development in the system of concepts of regional research]. *Molodyi vchenyi*, vol. 4(44), pp. 735-739.

22. Boudeville J. (1992). Problems of regional economic planning. Edinburgh. 192 p.

23. Perru F. (1969). Les techniques quantitatives de la planification économique et société. Economic, 346 p.

24. Savchyn I. Z. (2016). Kontseptsii ta teorii rehionalnoho rozvytku v konteksti vzaiemovidnosyn «rehion-kraina» [Concepts and theories of regional development in the context of "region-country" relationships]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 1(4), pp. 101-108.

25. Vozniak, H. V. (2015). Rehionalnyi rozvytok: sutnist i metodolohichna osnova [Regional development: Essence and methodological basis]. *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 34-43.

26. Multi-Scaling Allometric Analysis for Urban and Regional Development. Available at: <https://arxiv.org/abs/1105.5445>

27. OECD Legal Instruments. (n.d.). Available at: <https://legalinstruments.oecd.org/en/>

28. Zablodska, I. V., Horiachykh N. I., Maslova H. M., Pohartsev O. V., Razumtsev, V. V. (2011). Marketynhovyi pidkhid do zbalansovanoho rozvytku rehionu [Marketing approach to balanced regional development]. *Ekonomika i pravo*, vol. 2(30), p. 254.

29. Kaiuda V. O., Lepeiko T. I., Kaiuda, T. I. (2008). Osnovy investytsiinoho menedzhmentu: navch. posib. [Fundamentals of investment management: Textbook]. Kondor, 340 p.

30. Melnyk M. I., Zalutskyi I. R. (2022). Vyokremlennia hlobalizatsiinykh chynnykiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: kontsept endohenizatsii [Identification of globalization factors of socio-economic development: The concept of endogenization]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1. Available at: https://re.gov.ua/re202201/re202201_014_MelnykMI,ZalutskyyIR.pdf

31. Polishchuk A. S. (2011). Ekonomichnyi prostir u suchasnomu naukovomu dyskursi [Economic space in modern scientific discourse]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU*, no. 62, pp. 33-44. Available at: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3127/1/6.pdf>

32. Korniievskyi S. V. (2020). Vplyv rehionalnoi konkurentsii ta mizhrehionalnoi intehtratsii na formuvannia polityky rehionalnoho rozvytku [The impact of regional competition and interregional integration on the formation of regional development policy]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, no. 4. Available at: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/16.pdf>

33. Liudvik I. I. (2022). Innovatsiinyi rozvytok Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ekonomichnoho prostoru [Innovative development of Ukraine in the context of globalization of the economic space]. *Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 2. Available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf

34. Benzari A. S., Piestova O. A. (2021). Innovatsiina spromozhnist rehioniv Ukrainy v konteksti hlobalnykh ekonomichnykh protsesiv [Innovative capacity of the regions of Ukraine in the context of global economic processes]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 175. Available at: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1003>

35. Vovk O. M. (2022). Formuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv v umovakh tsyfrovizatsii rehionalnykh ekonomichnykh system [Formation of innovative potential of enterprises in the conditions of digitalization of regional economic systems]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, vol. 21(3(52)), pp. 65–79. Available at: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/275784>

36. Vermyenys Ya. (2023). Rehionalnyi faktor u formuvanni hlobalnoho bezpekovoho seredovyshcha: kontsepty ta tendentsii [Regional factor in the formation of a global security environment: Concepts and trends]. *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, no. 32. Available at: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15407_mzu2023_32_045

37. Pidvalna O., Nadkernychnyi, I. (2024). Osoblyvosti formuvannia prostorovykh form vedennia biznesu u konteksti postindustrialnoho rozvytku [Features of the formation of spatial forms of business in the context of post-industrial development]. *Naukovi innovatsii ta peredovi*

tekhnolohii, vol. 5(33), pp. 858-870. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11353/11412>

38. Cherkasko, L. (2024). Model publichnoho upravlinnia rehionalnym rozvytkom na zasadakh ekonomiky znan dlia Ukrainy [Model of public administration of regional development based on the knowledge economy for Ukraine]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, vol. 5(33), pp. 235-244. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11299/11358>

39. Duhienko, N., & Duhienko, O. (2021). Priorytety mizhnarodnoi ekonomichnoi diialnosti Ukrainy: hlobalnyi ta rehionalnyi aspekty [Priorities of international economic activity of Ukraine: Global and regional aspects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 29. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/544>

40. Stukalo N., Simakhova A. (2021). Hlobalni trendy rozvytku sotsialnoi ekonomiky [Global trends in the development of social economy]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1. Available at: http://iepjournal.com/journals/34/2021_34_1_Stukalo_Simakhova.pdf

41. Andriienko M., Haman P. (2021). Problemy ta perspektyvy derzhavnoho upravlinnia Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Problems and prospects of public administration of Ukraine in the context of economic globalization]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, vol. 1(7). Available at: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/140>

42. Dmytro M. (2022). Innovatsiina transformatsiia postvoiennoi ekonomiky Ukrainy: determinatsiia tsilepokladannia ta rehionalni osoblyvosti [Innovative transformation of the post-war economy of Ukraine: Determination of goal setting and regional peculiarities]. *Problemy ekonomiky*, no. 4. Available at: <https://www.proquest.com/openview/daf8ba8eea327a901e79b7329ac19a26/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2048964> (Accessed: 10.11.2024)

43. Melnyk M. I., Leshchukh I. V. (2023). Koherentnyi pidkhid do formuvannia suchasnoi modeli prostorovoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Coherent approach to the formation of a modern model of spatial development of the economy of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 23-33.

44. Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky» [Law of Ukraine «On the principles of state regional policy»]. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

45. Borshchevskyy V.V. (2021). Suchasni tendentsiyi endohennoho rozvytku rehioniv u konteksti vplyvu hlobalizatsiynykh chynnykiv [Current trends in regional endogenous development in the context of influence of the globalization factors]. *Rehional'na ekonomika*, vol. 102(4), pp. 5-13. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-4-1>